

UNA TRADUCCION DE URIARTE AL VASCUENCE ALAVES: LA BULA INEFFABILIS DE 1864

Endrike KNÖRR

Piarres Lafitte jaun kalonjeari, euskalari eta euskaltzale gailen eman duen exenpluagatik.

En el Archivo Provincial de Alava existe un manuscrito ricamente encuadernado en terciopelo azul celeste y con bellos herrajes, que contiene una traducción vasca de la Bula *Ineffabilis*, documento dado a la luz por Pío IX sobre el dogma de la Inmaculada Concepción en diciembre de 1854¹.

Un epílogo en latín nos indica que se trata de una versión «a la lengua vasca, dialecto de la provincia de Alava», y que su autor es José Antonio de Uriarte, franciscano del convento de Bermeo, habiéndose concluido el trabajo el 16 de mayo de 1864. A continuación, también en latín, se lee una autorización de Mariano de Estarta, *Commissarius Provinciae Cantabriae*, bien conocido por los estudiosos de Uriarte.

No es ésta la única versión que Uriarte hizo de la Bula *Ineffabilis*. En su correspondencia con el Príncipe Bonaparte, Uriarte habla de ésta y de las que realizó al vascuence de Navarra y Guipúzcoa². Hay, además, una traducción vizcaína, dicho sea en el sentido geográfico de la palabra, que se conserva en el archivo de los Franciscanos de Zarautz³.

1. Archivo Provincial de Alava, D. H. 140-7. Agradezco muy sinceramente a M.ª Camino Urdiain, Directora del Archivo, la amabilidad que tuvo en comunicarme la existencia del manuscrito y procurarme su fotocopia.

2. «Cartas del P. Uriarte al Príncipe Luis Luciano Bonaparte», por Juan Ruiz de Larrinaga, *Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País*, XIV (1958), páginas 410-413.

3. La he consultado gracias al P. Aranguren. Referencias a estas versiones y la localización de la vizcaína, en Villasante, *Historia de la Literatura Vasca*, Bilbao 1961, página 265. En este libro se encuentra sin duda la mejor aproximación también a Uriarte, con bibliografía. De la versión vizcaína pienso ocuparme en otra ocasión.

Dado que, según el propio Uriarte en una carta a Bonaparte⁴, la Diputación de Alava fue la que mandó encuadernar esta traducción, cabía buscar un reflejo de esta decisión en los documentos oficiales de la Corporación foral. Y, en efecto, hay un discurso del Diputado General ante las Juntas Generales de mayo de 1864, publicado en un librito, donde se lee lo siguiente:

«Esta Diputación general, siguiendo la misma conducta que las de Vizcaya y Guipúzcoa, ha encargado al ilustrado vascófilo R. P. Fr. José Antonio de Uriarte, la traducción al vascuence que se habla en algunas hermandades alavesas de la Bula *Ineffabilis Deus* sobre la definición dogmática del misterio de la Inmaculada Concepción, con el objeto de ofrecer humildemente dicho trabajo al piadoso y Santísimo Papa Pío IX, como débil muestra del respetuoso afecto que le profesa esta Provincia».⁵

BREVE COMENTARIO AL TEXTO

El texto, que ofrecemos en su totalidad, tiene 61 páginas, escritas en buena caligrafía, al parecer del propio Uriarte, con la inclusión de varios grabados con motivos religiosos y una dedicatoria por el Diputado General, a la sazón Ramón Ortiz de Zarate, más el epílogo de Uriarte y Estarta⁶.

Se trata de una versión que podemos calificar de libre, en que un propósito pastoral ha prevalecido sobre cualquier otro de lucimiento estilístico o sumisión al texto latino original, según se desprende de una comparación con la Bula publicada en los *Analecta Juris Pontificii* y las traducciones castellanas accesibles. Es un texto donde en ocasiones se siente una cierta pobreza léxica, v. g. el empleo de *gauza*, y una actitud casi de resumen de cada uno de los párrafos del original.

¿De qué «hermandades alavesas» es el vascuence aquí empleado? La identificación en conjunto no ofrece problemas. Un somero examen lleva a excluir inmediatamente las modalidades de otras zonas alavesas como Aramayona, Olaeta, Villarreal y Cigoitia. Formas verbales como *daude* (=dute) y *euden* (=zuten) nos orientan decididamente hacia Barambio y Llodio, no Arratia (no hay en este texto *biotz*, sino *biyotz*, etc.). Esta zona de Llodio con la

4. La que hace la número 168, *loc. cit.*

5. *Discurso del Señor Diputado General de esta M. N. y M. L. Provincia de Alava, pronunciado en la primera Junta*. Vitoria, Manteli 1864. La repercusión de la Bula queda registrada también en una circular enviada a los Ayuntamientos por el Teniente Diputado general en ejercicio, Genaro de Echevarría, con fecha 23 junio 1855, acerca del acuerdo de celebrar funciones religiosas en todos los pueblos de Alava. Causa tristeza que la atención a la lengua vasca evidenciada en la traducción que comentamos no se encaminara, que sepamos, a la producción de libros escolares y provisión de maestros adecuados.

6. La misma mano es, al menos, la que escribió esta versión alavesa y la vizcaina conservada en Zarautz.

comarca de Orozco, son próximas a la de Arrigorriaga, de donde era natural Uriarte.

La impresión que se saca de una comparación morfológica es que el autor, ducho en traducciones religiosas, entre ellas de catecismos a diversas variedades de Vizcaya⁷, tomó como modelo el conocido catecismo de Astete en el habla de Llodio, que tantas ediciones tuvo⁸. La semejanza es casi total. Sin embargo, Uriarte parece haber preferido, en esta oportunidad, eliminar formas que él sabía eran entonces muy locales. No encontramos en esta traducción de la *Ineffabilis*, por ejemplo, las formas *artzaiten*, *eltzaiteco*, *galzaiten* del catecismo de Llodio, sino más bien *artuten*, *elduteco* y *galduten*. Creemos, por otro lado, que una traducción de este tipo, como la de un catecismo, cuya función primera es desde luego instruir en el cristianismo, tiene un valor relativo desde el punto de vista dialectológico, menor, es evidente, que un texto espontáneo emitido por persona que reúna las conocidas características con que sueñan los encuestadores.

Por ello mismo se ven algunas formas dobles en el texto de Uriarte, como en el Astete de Llodio. Mencionemos, por ejemplo, *emotia* y *emoitia* en el primero, y *emotea* y *emoitera* en el segundo, o *ifini* e *imini* en éste.

Acaso la divergencia más llamativa entre el Astete de Llodio y la *Ineffabilis* alavesa es, exceptuando lo indicado arriba, el empleo de *euen* por Uriarte, en tanto que el catecismo muestra siempre *eban*.

Para terminar estas breves notas, recordemos que, según la clasificación de Bonaparte, estamos ante la modalidad Occidental del dialecto vizcaino, variedad de Orozco.

7. *La doctrina cristiana traducida al vascuence, dialecto vizcaino, variedades de Marquina, Bermeo, Arratia, Centro y Ochandiano*, Londres 1862. El encargo era del Príncipe Bonaparte y no llegó a publicarse más que un espécimen.

8. La primera, salvo error, de 1828, y la última de 1909. Bonaparte hizo una edición en Londres en 1858. Se sabe era utilizado fuera de Llodio. Villasante, *op. cit.*, pág. 393, dice se usaba en Orozco.

AL
SANTISIMO PADRE
PIO IX.

La M. N. y M. L.
Provincia de Alava.

Vitoria día de Sn. Ygnacio de Loyola.
31 de Julio del año de 1864.

El Diputado General
Su humildísimo hijo

Ramón Ortiz de Zárate*

Gure Jaun guztiz santu
Pio Bederatzigarrenaren
Jaungoicoaren Probidenciyaz
Aita Santu danaren
Apostolu letrac;
Ama Doncella Mariyaren
Sorrera garbiya
Fedeco eguiyatzat
Imiñi euenian
Emonac.

* Es firma y rúbrica. A la izquierda aparece el escudo de Alava.

- [1] Pio Obispo Jaungoicoaren serbitzariyen serbitzariyac betico gomutaraco.

- [2] Jaungoico, berbacaz adierazo ecin leiquianac, ceñen bidiac dirian erruquiya eta eguiya, ceñen borondatia dan guztiya eguin al izaitia, eta ceñen yaquituriya elduten dan gogor ertz batetic bestera, eta guztiya eguiten dauenac biguntasunagaz, lenagotic ezauturic betico iraun guztiric mundu guztiyaren galtzai guztiz negargarri, etor- / rico zana Adanec eguin euen pecatutic, eta erabaguiric guizonentzat ezcutauta egoan misterioy bategaz, Jaungoicoaren semiac guizonaren araguiya artuta, bere ontasunac erabagui eraguin etsan lelengo gaucia, bere erruquiyac salbau gura euen guizon, diabruac pecatuan yausi eraguin etsana bere astruciyacaz, betico galdu ez cedin, eta lelengo Adanegan yausico zana, bigarrenian zoriyontasun gueiyagogaz altzau eta ereguiya izan cedin, autu eta prestau euen asieratic eta mundua baño lenagotic bere seme bacarrarentzat Ama bat, ceñegandic guizon eguinda, yaiyoco zan demporen betetasun zoriyonecoan, eta Ama ori, izatia dauquien beste gauza guztiyen ganetic aimbastian amau euen ce, beragan bacarric eu- / can atseguñic andiyena. Orregatic bete euen ceruco doe, graciya eta mesede dogaric eta borondatez emonico, Jaungoicotasunetic ateraricoacaz, angueru eta santu guztiyen ganetic, alango ugaritasunagaz, ce, berac bacarric egonic pecatu guztiyaren manchatic beti eta guztiz garbi, eta izanic guztiya ederra eta osoa, eracusten euen ontasun eta santidadeco alango betetasuna, ce, Jaungoicoa bera ez izanic, ecin iñori burura bere etorri leiquiyo andiyagoric, eta Jaungoicoa bera ez izanic, iñoc ezin alcantzau leique, ezda pensamintuz bere. Eta eguiyaz, zan gauza guztiz ondo cirudiyana, argui eguin eiyaleta beti santutasunic osoenaren arguitasunagaz, eta yatorrizco pecatuaren beraren manchatic bere guztiz garbi egoala,
- [3] Ama ain beneragarriyac / irabaci eguiyola achinaco suguiari garaitzaric andiyena, erabagui euelaco Aita Jaungoicuac Ama oneri emotia bere seme bacarra, cein izanic sortua bere biyotzetic beragaz bardiña, ametan dauen berac berbera leguez; eta erabagui euen emoitia ain modutan ce, berez izan cedilla alde batera Aita Jaungoicoaren eta Ama Virginiaren semia, eta cein semiac berac escogidu euen, eguitemo izatez bere Ama, eta ceñegandic Espiritu Santuac gura izan euen, eta eguin bere alan eguin euen, sortua eta yaiyoa izan cedilla Aita beticoaren semia, ceñegandic Espiritu Santua berbera datorren.

Etta Doncella eta Erreguiña onen yatorrizco garbitasun, guztiz oratu eta batua bere santutasun miragarriyagaz eta Jaungoicoaren

- [5] amatasunaren digni-/ dade goratuagaz, Elessa Santiac, cein Espiritu Santuac beti iracatsiya izanda, dan eguiyaren pillar eta gogorgarriya, ez dau iñozberere ichi, bestiai aurrian imiñi, gogortu, arguitu eta ulertu bagaric gueiyago eta gueiyago egunerico egunera errazoi ascogaz eta obra arguitsuacaz Jaungoicoaganic arturico dotriniaren yaubia, eta ceruac aguerturico eguiyaren gordelecuan sartua leguez. Dotriña au bada, gogor irauten dauena achinaco demporatic, yosiya guztiz gogor cristiñau fedia dauquen arimetan, eta munduco cristiñau guztiyen artian miragarrero zabaldua Elessaco buru onen contu eta arduriagaz, aguertu euen ondo arguiro Elessa santiac berac atzerapen eta duda bagaric, baiya emon eutsienian cristiñauai beneretaco eta elessagauzac / aguirian eguiteco Mariyaren beraren sorreriar. Gauza eguiyaz arguitsu onegaz, aurrian imiñi eutsien Virginiaren beraren sorreria, bacarra, miragarriya eta beste guztiyen asieratic guztiz desbardiña, eta guztiz santia leguez, Elesgauzac eguin eiquiyozan, Elessiac bacarric santuai Elesgauzac eguiten deusiezan ezquero. Eta orregaitic, liburu santuac iñoz eguiña izan ez dan Yaquituriyagaitic esaten dituezan berbarañocoac, eta ceintzuecaz emoiten daudezan bere yatorri beticoaren irudiyac, iminten izan dauz Elessaco errezueta eta mezaco liburueta, eta emoiten izan deusaz araco Doncellien sorreriar, cein erabaguiya izan zan Jaungoicozco Yaquituriyac araguiya artuteco eguin zan erabaguiyan bertan.
- [6]
- [7] Baya fedia dauquien cristiñauac / esateraco lecu guztiyeta, sinistu daudezan gauza guzti oneic adierazoten badaudie bere, celango arduriagaz beguiratuten euen Elessa Santa Erromaco, guztiyen ama eta iracasliac Ama Virginiaren sorrera garbiyaren siniste orregaitic, alambere elessa onen obra arguitsuac dira eguiyaz, eurac bacarric berariz aitatuteco duiñac, Elessa onen diñade eta escubidia ain andiyac dirian ezquero, celangoa leguez eta berez zor yacon, fedia dauquien cristiñauen eguia [sic] eta bat-tasunaren barru eta erdiya danari, ceñetan bacarric iraun euen, iñozberere ausi bagaric, fede eta siniste eguiyazcoac, eta ceñegandic artu biar daudien beste elessa guztiyac fedeco iracatsi eta dotriña. Alan bada, Erromaco Elessiac berac ecetaraco bere ez euen aimbete aleguin eguin, cein da, iracatsi, gorde, zaindu eta zabaldueteco milla era eta mo-/ dutara eta aibat viciro eta arguiroen, Ama Virginiaren sorrera garbiya, eta berari eguinico Elessaco gauzac, eta bere ganeco sinistia, arguiro eta viciro eracusten daudien leguez gu baño lenagoco Aita Santu Erromacoen aimbete eguite eta gauza, eguiyaz entzute eta ospe andicoac, ceintzuei Apostoluen Principiagan Jesucristo gure Jaunac emon eutsien; bildotsac eta ardiyac gordetaco escubide ta arduria, baitabere anaiyac gogortuteco eta artez erabilteco elessa guztiya.
- [8]

- Eta eguiyaz Aita Santu Erromaco, gu baño lenago izan dirianac, guztiz asco portuten [sic] cirian imintiagaz Erromaco Elessan, euren escubide, Apostoluacgandic etorquienagaz Ama, Virgiñiaren sorreraco yaiya, eta gueitu ta apaindutiagaz bere errezu eta meciagaz,
- [9] ceintzuetan arguiro eguiyaztuten zan, yator-/ riz dacargun pecatutic garbi egoala, eta zabalduten alde guztiyetatic imiñi zan yaiya, bai emonic parcamenac; bai ichiric uri, privinciya eta erreñuai artuten euren yagola eta gordetzallatzat Jaungoicoaren Ama bere sorrera garbico icenagaz; bai ontzat emonagaz Mariyaren sorrera garbiyaren ondran iminirico cofradiyac, batzarrac, eta erreligiñoac, baita alabantzac emonagaz Mariyaren sorrera garbiyaren icenian gauza onac eguiten eudezanai, celan dirian combentuac, gueissoteguiyac, altarac, elessac; edo juramentuaren bian esquintzen eudenai gordetia gogor eta garratz Jaungoicoaren amaren sorrera garbiya. Onezaz ganera pocic erabagui eudien Ama Virgiñiaren sorrera garbico egunac Elessa
- [10] guztiyan yai izan biar euela, bere Yaiyotzaco eguna / leguez, eta Elessa guztiyac celebrau biar euela zortziurrunagaz, eta guztiyac gorde biar eudiela beste yai osoac leguez, eta urte guztiyetan Ama Doncelliaren sorreraco egunian eguin cedilla Aita Santuaren batzarra gueure Elessa nagusi Liberioenian. Eta sartu guraric gueiyago ta gueiyago eguneric egunera cristiñauen arimetan Jaungoicoaren Amaren sorrera garbico iracatsi eta dotrina au, eta ecarteco cristiñauen euren biyotzac onretara eta beneratara yatorrizco pecatu bagaric sortua izan zan Ama Doncella bera, guztiz poz andiyagaz eta borondate osoagaz emon eudien escubidia, Ama Doncelliaren letañetan, baita mezaco prefaciyoarañocoan bere confesau ta adierazo cedilla Ama Doncelliaren beraren sorrera garbiya; eta alan erregu eta oraciñoiaren beraren leguiagaz, imiñi cedilla fe-/de eta sinistiaren leguia. Guri yagocunez, eta yarraituten deutsegula gueure aurretico
- [11] Aita Santu ain arguitsuen oñatzai, ez bacarric gueuretzat artu eta ontzat emon dogu eurac aimbete debociño ta yaquituriyagaz imiñi eta erabagui euden guztiya, baitabere onezaz ganera, euquiric gogoan Sisto laugarrenaren erabaguiya, aguindu guenduen gueure escubidiagaz, iminteco Mariyaren sorrera garbico errezuac, eta pocic andiyenagaz emon gueuntzuan Elessa guztiyari errezu oneic eguiteco escubidia.

- Baya errezu ta elessaco gauzac dagozan leguez eurac eguiten yacozanagaz batu eta arcalturic, eta ecin irauin leiyen leguez ondo eta gogor, eguiten yacozana badago ezbaiyan eta locaturic, orregaitic gu
- [12] baño lena-/ goco Aita Santu Erromacoac zabalduten eudezarian aleguiñic andiyenagaz Ama Doncelliaren sorreraco errezuac eta beste gauza elessacoac, aleguinac [sic] eguin eudiezan, eta ardura andiya imiñi eudien arguiro adierazoteco nori eguiten yacozan, eta cer zan

- eurac sinistu eta iracasten eudena; bada artex eta arguiro eracutsi eudien, celebretan zan yaiya zala Ama Doncelliaren sorreracoa, eta adierazo bere eudien, charra eta guzurrezcoa zala esaten eudienen erechiya ez yacozala emoitzen bere sorreriari, ezpada santutua izan une ta demporiari; cegaitic ece, gu baño lenago Aita Santuac eurac sinistu euden eurai yagoquiela gordetia arduraric andiyenagaz, erre-
 [13] zuac, eta elessaco errezuac zucenduten yacozana zala / bai Ama Doncelliaren sorreraco yaiya, eta bai sorrera au lelengo une eta instantian. Emeti datoz araco berba arguiyac, ceintzucaz Gu baño lenagoco Aita Santu Alexandro zazpigarrenac aguertu euen guztiz arguiro Elessa santiaren erechi eta sinistia, esaten euela: «Eguiyac, guztiz achinacoa da, Jesucristogan sinistuten daudenen erechi ona, bere Ama guztiz santa, Doncella Mariyaren ganian: erechi on, sinistuten daudienena, Andra onen arimia, bera eguiña izan zan lelengo une eta instantian, eta bere gorputzian sartu zanian, ez zala izan loitua yatorrizco pecatuaren manchiagaz, Jaungoicoaren doe eta graciya andi baten bitartez, bere Seme eta munduaren Salbaguilla
 [14] Jesucristo gure Jaunac eguingo cituzan irabaci eta merecimentuac / gaitic; eta uste eta siniste onetan celebretan daudie errezu eta elessaco gauza entzute andicoacaz bere sorreraco yaiya».

- Oraindocorren gueiyago; yaquinic egon leitequezala legue eta erabagui oneic euren erara eta modura adituco dituezanen batzuc, guichitu eta indar bagaric imiñi gura leuquiela, legue onen bitartez eguiten yacon mesedia, esan dan dotrina eta yaiyari, beguiratu euden gure aurretico Aita Santu Erromacoac contu eta ardura andi bategaz, eta zaindu euden gogoric viciyen eta aleguific andiyenacaz, euquitia bere osotasun guztiyan Jaungoicoaren Amaren sorrera garbico eracutsi, dotrina eta sinistia; cegaitic ece, ez bacarric ez eudien iñozber
 [15] ichi iracatsi eta siniste au izan ez ledin ecelambere acha-/ quiyana, edo guichitan euquiya; baitabere onezaz ganera, igaroren ciriala oraindo ascozaz aurrerago, aguertu eudien arguiro eta sarri onen ganian berba eguiten eudenian, Ama Virgüña Mariyaren sorrera garbiyaren ganian gueuncan siniste eta erechiya zala eta izan biar euela beguiratua, elessaco errezu eta gauzacaz guztiz ondo batu eta arcaltuten zana leguez, cein zan achinacoa, eta esateraco mundu guztitic zabaldua, eta alangoa ce Erromaco Elessiac artu euela bere contura indarra emoiteco eta gordetaco, eta guztiz duin zala egoteco yacozan lecuan mezaco liburuetan eta aguriyan eguiten cirian errezuetan. Eta oneimbestegaz bere gelditu bagaric, eta iraun eiyan calteric bagaric,
 [16] esan dan Ama Virgüñiaren sorrera garbiyaren / ganeco dotrina eta sinistiac, galarazo euden gogortasun guztiz andiyagaz, esatia edo eracustia aguriyan edo issillian, siniste eta dotrina onen contraco gauzaric eta erechiric: baitabere esan leique ichi eudela egoera

charrian eta zaurituric alango erechiya. Eta erabagui ain arguitsu eta ain sarritan eguinac arpelac ciriala iñori erechi ez equiyon, eta guelditu ez ceitecen bete, eta osotu bagaric, eguin euden beste erabagui barri bat lengoacaz batuteco: guztiyan sartu euen gu baño lenago Aita Santu izanico Alexandro zazpigarren gloriyaz betericoac, berba oneitan.

- [17] [«] Gogoraturic Guc, Elessa Santa Erromacoac celebretan dauela ots eta zarata andiyagaz Mariya beti Virgiña garbiyaren sorreraco yaiya, eta bere onran imiñi cituzala berari yagoca-/ zan berarizco errezuac, *Sisto* laugarrenaren, gu baño lenago Aita Santu izan zana orduan eguin euen erabagui on eta alabagarriyaren erara; eta Gu baño lenagoco Erromaco Aita Santuen egemplura, gueitu guraric usadiyo eta debociño alabagarri ori, yai, errezu eta elesgauza oneic, ataraco emonac; eta asi cirianetic Erromaco Elessan errezu eta elesgauza orreic, iraun daudiela ecetan bere mudau bagaric; baitabere indar gueiyago emon guraric Ama Virgiña guztiz santia onrau eta bere egunac celebretaco gogo eta debociñoari, yatorrizco pecatutic aldendu eta gordia leguez Espiritu Santuagandic etorri yacon graciya baten bitartez, eta iraun eraguin guraric Jesucristoren artaldiyan
- [18] arimaco arcaltasunari baqueco soca, catia eta estugarriyacaz quen-/ du eta deseguinic dudac, badezpadac eta ezbaiyac, arteztu guraric oquereraco eta gacheraco bidiaç, aiatu dirian obispo Jaunen escari eta erreguz, euren elessetaco bacoçaren cabilduacaz, eta Felipe erre-guiaren eta bere erreñuenacaz; escari eta erregu batzuc, eguiñac izan yacuzanac, barriztetan erabagui eta aguinduac, eta batezberre *Sisto* laugarrenac, *Paulo* bostgarrenac, eta *Gregorio* amabostgarrenac, esan eta eracusten daudenac gaitic, Ama Virginiaren arimia eguiña izan zanian, eta gorputzian sartua, Espiritu Santuaren eguitez, graciya eta mesedez izan zala gorde eta aldendua yatorrizco pecatutic; baitabere
- [19] Jaungoicoaren Ama Virgiña Mariyaren sorreraco yai, / errezu eta elessaco gauzen alderaco ta onian eguiten yacozala siniste on orren alde ta erara, esanic daroagun leguez, barriztetan doguzala, diñogu, esan dirian legue, aguindu eta erabaguiyac, eta aguinduten dogu, gorde ditecela, esan dirian legueta iminten dirian castigu eta penen bian.

- Eta onezaz ganera gura dogu, esan dirian legue eta erabaguiyac ain modutan ulertu eta azaldu gura dituezan guztiyac eta bacoçac, cein da, ursian ichiten daudien euren bitartez eguiten yacon mesedia, esan dan iracutsi, dotrina eta yaiyari, eta berari eguiten yacozan errezu eta elessaco gauzai; edo dudan iminten daudiezanac iracatsi, dotrina, yai, eta elessaco beste gauzac, edo onein guztiyoen contra artez, edo oquer; nai / edoçimbere achaquiayagaz; baita balitz bere
- [20]

- esaminetan celan dogoan [*sic*] erabaguita; edo azaldau ta arguituteco liburu santuac; edo Elessaco iracaslac, edo yaquintsuac; azquenic edoceimbere achaquiya edo gauzagaitic letraz edo berbaz atrebiduco balira berba eguiten, prediquetan, tratetan, disputetan, erabagui edo esaten daudiela cerbaist onen contra; eta iminten daudiezala arguidiyoac, eta ichiten daudezala erantzun, azaldau eta arguitu bagaric, edo dudan; eragoten deutsiela iñori burura etorri al leiquiyon beste edoceimbere modutan; gura dogula, esaten dogu, orreic guztiyoc, *Sisto* laugarrenaren leguietan dagozan castigu eta elessaco penen ganera, ceintzuec bete betian cossiuten daudezan, eta oraingoacaz dagozan cossiuric orduan-/ che bertan eta beste arguitasunic bagaric guelditu ditezala escubide bagaric prediquetaco, aguiriyari arguibidiac emoiteco, iracasteco, eta ulertuteco; eta eleccio modu guztiyotan iñor elegietaco, edo eurac elegiduac izateco; baita guelditu ditezala *ipso facto* eta arguitasun gueiyago bagaric ez iñoz ostera prediquetaco, arguibidiac aguiriyari emoiteco, iracasteco, eta azaldecaco castiguagaz; centzuetatic penetatic bacarric Gueuc edo gueure lecuan guero egongo dirian Aita Santu Erromacoac absolvidu leiyez, edo euracgandic alcantzau leiyecetan edo atan ascatuac izatia; baitabere bardin gura dogu, onelangoac igaro daguiyazala, Gueuc edo gueure lecuan yarten dirian Aita Santu Erromacoac iminten deutesiezan beste pena eta castiguac, eta orain emoten / dogun epai, eta sentenciayagaz euren mendian iminten doguz, barriztauric len aitatu dirian *Paulo* bostgarrenaren eta *Gregorio* amabostgarrenaren legue eta aguinduac.
- [21]
- [22]
- [23]

Eta liburu galerazoai imiñirico castigu eta Elessaco penen bian galerazoten doguz liburu guztiyac, ceintzuetan aurquituten dan dudaren bat, esan dan dotriña, eracutsi, yai, edo bere errezu, eta elesgauen ganian; edo centzuetan bere contra escribietan, edo iracasten dan cerbaist; edo ceintzuetan dagozan berba, sermoi, edo dudac gauza onein contra; galerazoten doguzala, esaten dogu, liburu orreic, arguitara emonac len goiyari aitatu dan *Paulo* bostgarrenaren erabaguiyac urten euenetic aurrera; edo emetic aurrera arguitara urten leiyenac; eta gu-/ ra dogu eta aguinduten dogu, arguitasun gueiyagoren premiña bagaric, izan ditezala euquiac galarazotzat.»

Orain bada ondo dago: gauza guztiz yaquiña da, celango gurari eta garragaz erreligiñoric arguitsuenac, Teologiyaco escolaric entzute andiyenecoac, eta Jaungoicozco gauzen ezaueran iracalaric yaquintsuenac adierazo, arguitu, zaindu eta gorde daudien Jaungoicoaren Ama Virgiñiaren sorrera garbiyaren ganeco dotrinia eta iracatsiya. Bardin da guztiyac daquiyen gaucia, ce arduratsuac izan dirian elesguizon Obispo Jaunac euren elesbatzarretarañocoetan, adierazoten arguiro eta aguiriyari Mariya Virgiña guztiz santa, Jaungoicoaren

[24] Ama, Jesucristo gure Salbaguilliaren irabaci eta merecimintuai [sic] aurrez beguiratuta, ez zala iñoz egon / yatorrizco pecatuaren mendian, ezpada, izan zala guztiz aldendu eta apartaua yatorrizco orban eta manchatic; eta orregaitic izan zala erredimidua, era eta modu goratugo baten. Oneri erantziten yaco pensamendu guztiz baliyo andico bat, guztiyen artian baliyoric andiyenecoa, au da, Trentoco Elesbatzarrena.

[25] Batzar santu au yoianian imintera fedeco eguiyatzat yatorrizco pecatua, Escritura, Elessaco guraso iracasla, eta Elesbatzarric entzuteri andiyenecoen iracatsiyagaz batera, eta euren erara, erabagui eta adierazo euen arguiro, Adanen seme alaba guztiyoc sortuten garijala yatorrizco pecatugaz loituric. Erabagui au zabala bada bere, ordu atan beratan [sic] adierazo euen arguiro, ez zala bere gogo ta intenciñoa Jaungoicoaren Ama Virgi / ña guztiz Santa, eta guztiz garbiya dana, erabagui onetan artu eta sartutia. Berba oneicaz bada, Trentoco Gurasoac eracutsi eudien biar zan laimbastian, beguiraturic demporen cerceridadiari, Ama Virgiña guztiz santia aldendu eta apartaua izan zala yatorrizco orban, eta manchatic eta orregaitic arguiro adierazo eudien, ecelambere ecin leitiala ecerbere atera liburu santuetatic, ez aitaric seme igaroten dan iracatsitic, ez Elessaco Guraso Iracaslen esanetatic, Ama Virgiñiaren doe ain andiyaren contraco gauzaric batbere.

[26] Eta eguiyaz, Ama Virgiñiaren sorrera garbico dotrina eta iracatsi au, gueiyago azaldau eta zabaldua eguneric egunera, eta ain ederto arguitu eta sendatua Elessa santiaren uste eracutsi, icasi, arguitasun eta / yaquituriya pisu andicoagaz eta zabaldua era eta moduric arrigarriyenian cristiñau catolicu guztiyen erri eta erreñu guztiyetan, egon zala beti Elessan bertan gure asabetatic artua leguez, eta cerutic etorri, eta yatzirico iracatsiya leguez, ciurtetan daudie guztiz indar andiyagaz achiñaco gomutagarri entzute andico eta beneragarriyac; alan eguzquiyaren urteera aldeco elessacoac, celan sartaldecoac; bada izanic cristoren [sic] Elessia, bere contu eta ardurara ichirico sinisteen gordetzallia, ez dau iñozbere euretan ecerbere aldatuten, ez guchituten, ez gueituten, ezpada conturic andiyenagaz beguiraturic, eta leiyaltasun eta yaquituriyagaz, gordetan dau achiñacoac batera. Eta baldin batzuc izan bacirian illunabarrian leguez achiñatic icusiyac, eta Elessaco guraso / iracaslen fediac susmau bacituezan eta artu neurriyac zabalduateco, eguiten dauena da arguitu, limau, eta leundu ain modutan ece, ceruco iracatsiyaren achiñaco siniste areec, artuten daude fedeco sendotasuna, ciurtasuna, arguiya eta bacoacac beretasuna; baya onezaz batera euquiric leendic eta aurreragotic euren betetasuna, euren osotasuna, eurai yagoquiena; eta bacocho bacarric

aciten dala beretasunian, au da, dan fedeco sinistian bertan, uste atan bertan.

- [28] Eta eguiyaz, Elessaco iracaslac, izanic ceruco arguitasunez betiac, ez daudie ecerbere beguiratu ardura andiyagoagaz Escritura santac arguitu ta azaldetaco escribidu eudezan euren liburuetan, gordetaco fedeco sinistiac, eta emoiteco eracutsita arguitasunac cristiñauai cein da prediquetia eta goratutia arca-/ len leiyan, eta modu asco eta marigarriyetan [sic] leguez, Ama Virgiñiaren santutasun eta diñade guztiz goratua, bere garbitasuna, eta celan egoan pecatu guztiyen mancha eta orbanic chiquiyenac bere ucuturic ecetan eguin bagaric, eta beraz irabaci eutsan garaitza ederra guizonen areriyoric amurrutuenari. Orregaitic esaten daudiezanian araco berbac, ceintzuecaz Jaungoicuac, aurrez adierazoric, munduaren asieratic bertatic, bere ontasunian prestetan cituzan osagarriyac, ilteco dirian guizonen barriztaciñoraco, lotu euen sugue gaistoaren atrebentziya, eta guztiz asco goratu ebazan Adanen seme alaben icharopenac, esaten euela: «Iminico yoadazac aserriac, ire eta emacumiaren artian, ire yatorriyaren, eta bere yatorriyaren artian», eracutsi euden, Jaungoicuac berac esanico berba / oneitan, aurrez adierazoten zala arguiro, munduaren Salbaguilla erruquiorra; au da, Jesucristo Jaungoicoaren seme baccarra, eta palombretan zala bere Ama Virgiña guztiz santa Mariya, eta dempora atan beratan guztiz arguiro adierazoten ciriala bataren eta bestiaren aserriac demoniñoaren contra. Orregaitic alan celan Cristo Garailariyac, Jaungoicoaren eta guizonaren arteco baqueguilliac, arturic guizonen izatia borrau euen gure contra emonic egoan epai, erabagui eta sentenciya Curutzian yositen euela; alan Virgiña guztiz santiac, baturic beragaz estugarri guztiz gogor eta escatu [sic] ecin leiquian bategaz; eta egonic beragaz batera eta beragaitic aserratuta beti sugue berenotsuagaz, eta irabaciric berari garaitzaric osoena, trimendu euen bere oin garbiyagaz onen burua.
- [29] Ama Virgiñiaren garaitza guztiz eder, eta bardiñic bagaco au, baitabere bere garbitasun guztiz arguiya, bere osotasuna, bere santutasuna, eta celan egoan pecatuaren mancharic batbere bagaric; baitabere ceruco doe, gracia, birtute, eta arimaco apainduriya guztiyen ugaritasun eta anditasun, adierazo bere ecin leiyanagaz, icusi eudien irudituta Elessaco Eracuslac eurac, bai araco Noeren arca, Jaungoicoaren aguinduz eguinda, guelditu zanian calteric bat bere artu bagaric, eta oso osoric mundu guztiya ireto eta ondatu zanian; bai araco zulezco escallera, Jacobec lurretic ceruraño alleguetan zala icusi euenian, ceñen malletatic igoten euen eta yatsiten ciran Jaungoicoaren angueruac, eta ceñen goiyenian egoan Jaungoicoa bera; bai araco
- [30] sasi, Moysesec essetuta egoala lecu santuan icu-/ si euenian, eta aurquitu arren suzco garric viciyen eta andiyenen artian, ez bacarric
- [31]

[32] ez zala erretan, ezpada irauten euela, eta egoala berde, orriz beteric, loratsu eta ederra; bai araco, areriyoac iñoz coiyu ecin izan euen Torrian, ceñetatic egozan dinguilizca milla guerra-ezcutu, eta guizon gogor eta sendoen arma modu guztiya; bai araco hortu, orma lodi eta altuz inguratuan, ceñetan iñorbere ecin leitequian sartu, ez andic ecerbere ostu ecelango arte, marro eta astruciya gaz; bai araco Jaungoicoaren mendi arguitsuan, ceñen cimentuac imiñita egozan mendi santuetan; bai araco Elessa guztiz ederrian, cein ceruco arguitasuna-gaz apainduta, dagoan Jaungoicoaren gloriyaz beteric; bai azquenic era eta modu onetaco irudi eta gauza ascotan, ceintzuetan guztiyetan adie-/ razo eta eracutsi euden Elessaco gurasoac irudituten zala Jaungoicoaren amaren diñade goratua, bere garbitasun iñozbere loitu bagacoa, eta bere santutasun, secula bere ciquindu bagacoa utseguite eta pecatu bacar bategaz bere.

[33] Berba guichitan adierazoteco, Jesus beragandic yaiyoco zan Virgiñiaren ceruco graciya, eta bere yatorrizco osotasuna, Elessaco Iracaslac eurac, arturic Igarla santuen berbac ez eudien celebrau beste era eta modutan Doncella eta Erreguiña, ezpada deituten eutsiela uso zuri, eder eta garbiya, Jerusalem santua, Jaungoicoaren yarlecu goratua, santutasuneco arquia, betico Yaquituriyac beretzat eguin euen Jauregui, eta etsia; eta araco Erreguiña, gozotasunez bete, eta ganez eguinic, eta oraturic bere maitiari urten euena Jaungoico / guztiz Altuaren agotic guztiya osoa, guztiya ederra, eta guztiya Jaungoicoac maitetua, eta mancharic chiquerren bategaz bere iñoz loitu bagacoa. Eta uste izanic Elessaco Iracaslac eurac eta Gurasoac, eta Elessaco contu eta barriyac escribidu eudiezanac, angueru San Gabrieleac Jaungoicoaren amaren diñade guztiz altuaren barri on, eta albistia emon eutsanian esaten eutsala Mariya Virgiñiari Jaungoicoaren beraren icenian eta aguinduz *Graciya betia* eracutsi eudien, agur, barri on, eta albista aparteco berarizco, eta ordu atara artian iñoz entzun bagaco onegaz adierazoten zala, Jaungoicoaren ama izan zala Jaungoicoaren graciya guztiyen lecu; Espiritu Jaungoicozcoaren doe guztiyacaz apaindua; baitabere izan zala graciye euren gordelecu, guichi biar euena izaiteco amai-/ bagacoa eta ossin eta sonda iñoz sicatu eta agortu ecin leiyana, ain modutan ce, ez zan iñozbere egon mandaricaciñoaren [sic], azpiyan, ezpada izanic betico bedeincaciñoaren yaube eta partill semiagaz batera, duin izan zan entzuteco Isabelen agotic, au Espiritu Santuac arguituta egoala: *Bedeincatua zara zu Andra guztiyen artian, eta bedeincatua da zure sabeleco frutua.*

[34] Emendic orraco euren guztiyen, dirianen uste, siniste eta erechi aldeberaco eta indartsua, Ama Virgiña gloriyaz betiac, ceñegan eguin cituzan gauza andiyac Guztiya-al-dauenac argui eguin euela, ceruco doe eta graciya guztiyen alango indarragaz, graciyaaren alango

- [35] betetasunagaz, eta alango garbitasunagaz, ce, izan zala Jaungoicoaren mirari aditu, ez adierazo ecin leihan bat leguez, / eta obetoago esateco, mirari guztiyen goiya eta gana leguez, eta Jaungoicoaren Ama duiña, eta eldu eta allegauric Jaungoicoagana berberagana, araguiz yantzirico bat eldu leitian laimbastian, izan zala eguiña, guizon eta angueru guztiyen alabantza guztiyen ganeticoa. Eta alan, eracusteco ez zala aurquituten Jaungoicoaren Amagan mancharic batbere, ezpada izan zala yatorriz garbiya, ez bacarric bardindu eudien guztiz sarritan Eva oraindocorren Doncelliagaz, oraindocorren loitu bagacoagaz, oraindocorren engañau bagacoagaz infernuco sugue guztiz asco yaquinaren astruciya charracaz; baitabere imiñi euden aren aurretic, ecarriric onetaraco berba, eta esate miragarri, eta modu ascotaco batzuc: cegaitic ece, Eva / guztiz erruquiyenac, eguinic infernuco suguiaren esana, galdu euen yatorrizco garbitasuna, eta gelditu zan aren azpiyan; baya Ama Doncella guztiz santa Mariyac, yoanic gueitu eta ugarituaz yatorrizco doe eta graciya, ez bacarric ez eutsien entzuteric emon infernuco suguiaren berbai, baitabere, guztiz deseguin euen bere indar eta escubidia, goitic artu euen birtutiagaz.
- [36]

- Agaitic iñozbere ez eutsien ichi deitu бага Jaungoicoaren Amari, orain liriyoa arantzen artian; guero lur, iñoc ucuturic eguin bagacoa; Doncella loitu bagacoa, garbiya, beti bedeincatua, eta pecatuaren mancharic bagacoa, ceñeganic izan zan eguiña Adan barriya; bai pecatubagatasuneco, betico vicitzaco eta atseguñezco hortu achaquiya bagacoa, guztiz arguiya, guztiz gozatsua, Jaun-/ goicoac berac pocic eta gogotic eguiña, eta infernuco sugue berenoz beteric, zorotz [*sic*] egoanagandic gorde eta apartaua; bai zul, igartu eciña, pecatuaren arraren aguin zorrotzac iñoz zulotu bagacoa; bai iturri garbi, eta samaric bagacoa eta Espiritu Santuaren birtutez sillatua; bai Elessa guztiz Jaungoicozcoa; bai iñoz il bagaric egoteco gordele-
cua; bai alaba bacarra, eta bardiñic bagacoa, ez eriyotziarena, ezpada vicitziarena; ereiteco aciya, ez aserriarena, ezpada graciyaarena; beti orritsua, sustrai usteldutic urtena izan arren, loratu zana, Jaungoicoaren berarizco, aparteco eta aurrez eguiñico erabaguiyaren bitartez, izaten dirian eta eguinda egozan leguietatic campora. Eta au guztiyau
[38] ain arguitsua izan arren, asco ez balitz leguez, esan euden berba argui eta berarizcoacaz, pecatuaren ganian berba eguiten zanian ecin leiquiyola ucuturic eguin Ama Doncella Mariyari, eta sinistu euden, araco Virgüña gloriyaz guztiz betia izan zala gure gurasoen osatzallia, euren yatorriyaren vitztutzallia, beticoiraunetic autu eta escogidua; Jaungoico guztiz Altubac beretzat prestatua, berac adierazoa, esan eutsanian infernuco suguiari: «*Aserriac imiñico yoadaz ire artian eta emacumiaren artian*», ceñec oñazpian zapaldu eta deseguin euen

[39] bildurric eta atzerapenic bagaric suguiaren beraren buru berenotsua; eta agaitic esan euden, Ama Doncella Mariya izan zala gracyaz zaindu eta gordia pecatuaren mancha guztitic, eta aldendu eta apartaua bere gach eta izurri guztitic gorputzian, ariman, eta adi-/ñian, eta beti vici izan zala Jaungoicoagaz batu eta arcaluric betico adisquidetasunagaz; eta iñozbere ez zala egon illunian, ezpada beti arguitan, eta agaitic izan zala vicilecu bat Jesucristoren guztiz duiña, ez bere gorputza berez zanez, ezpada bere gracya yatorrizcoagatic.

[40] Erantzi eta gueitu bequiyoez oneiri araco berba ederrac, ceintzuecaz Ama Doncella Mariyaren ganian berba eguiten daudenian, ciurtzat emon eudien, izatiac lecu eguin eutsala gracyari, eta onen aurrian egon zala gueldiric bildurrez icara leguez, atrebidu bagaric aurrera yoaten, cergaitic ece, yazoco zan, ez sortua izaitia Jaungoicoaren Ama Doncellia Anaren sabelian, gracyaz bere frutua emon baño lenago. Eta eguiyaz, guztiz ondo etor-/ren Mariya Virgíña guztiz santia gracyan lenago sortua izatia, gorputzian eta izatian baño, Doncella onec izatia emongo eutsan ezquero, gauza guztiyai izatia emonic deutsen Jaunari. Ciertutzat emon euden, Doncella onen araguiyac, Adangandic artua bazan bere, ez cituzala artu Adanen orbanac; eta agaitic Ama Doncella guztiz santia zala Elena bat, Jaungoicoac beraz eguiña, Espiritu Santuaren gracyaz ta birtutez, eta eguiya guztiyagaz arguiz yantzirico lan Beseleel [*sic*] barri arec eguin euena, urrezco edergarri modu ascotacoacaz; eta bera zala errazoyagaz celebretan zala; Jaungoicoari yagocan lelengo lan eta obria leguez; egon zana areriyo gaiztoen dardo essetuetaric gorde eta ezcutaua; eta izate ederrecoa; eta manchiaren apurric bagacoa; / eta [41] etorri zana mundura egunsentico izar arguitsua leguez, bere sorrera garbiyan. Cegaitic ece, ez zan ondo etorren gaudia, auquera eta elecciñoeco ontzi au izan cedilla usteldua emparauac leguez; bada izanic bestietatic guztiz desbardiña, izan zan bestiacaz nastitua eta euren partill izatian, baya ez pecatuan. Baitabere biar zan duda bagaric, seme bacarrac equi euen leguez ceruetan Aita bat, cein Serafiñac alabetan dauden, esaten deusiela iru bidar Santua; alan equi eguiyala lurrian Ama bat, iñozbere aurquitu ez zana santutasuneco argui bagaric. Eta dotrina eta iracatsi au ain modutan egoan sartu eta yosiric gure asaba achiñacoen biotzetan, ce, euren artian gueiyenian eguiten zan berbeta berarizco eta arrigarri au, ceñetan sarri [42] esaten eutsien Jaungoicoaren Amari garbiya, eta inguru guz-/tiyetatic garbiya; orban bagacoa, eta guztiz orban bagacoa; mancha bagacoa, eta edocein aldetatic mancha bagacoa; santia, eta pecatuaren natu, orban, mancha eta cetaquiaren apurric bere bagaric dagoana; guztiz garbiya, guztiya usteltasun bagacoa, eta garbitasunaren eta santutasunaren espillu, irudi eta izatia bera izatera eldu eta alleguetaco gauza

[43] guichi bat bacarric biar dauena; edertasuna baño ederragoa; santutasauna baño santaagoa, eta santutasunian bardinic bagacoa; eta guztiz garbiya ariman eta gorputzian; atzera ichi cituzana osotasun eta doncellatasun guztiya, eta bera bacarric eguiña izan zana oso osoric Espiritu Santuaren doe eta gracia guztiyen aparteco lecuia; eta bacarric, Jaungoicoaz ostian, izan zana beste guztiyac baño andiyagoa, eta eder-/ ragoa; eta santaagoa izatez Querubiñac eta Serafiñac eta angueruen aldra guztiyac baño; eta bera alabetaco ez diriala asco eta duin lurreco, ez ceruco miin guztiyac. Eta guztiyac daquiya da, berbeta modu au zabaldu zala berez leguez, liburu santuetaco gomutagarriyeta eta Elelaco errezueta, eta euretan aurquituten dala guztiyen artian ugariyen; cegaitic ece euretan deituten yaco eta adierazoten da Jaungoicoaren Ama, uso guztiz eder eta orbanaren apurric bere ez daucana leguez; larrosa fresco, eta alde guztiyetic garbiya leguez; eta manchiaren izpiric bagacoa, eta beti zoriyoneco; eta celebretan da garbitasun, iñoz loitua izan ez zana leguez; eta bigarren Eva, ceñegandic Emmanuel, edo gugaz dan Jaungoicoa yaiyoco zan.

[44] Ez da bada gauza miragarriya Jaungoicoaren Ama Doncelliaren sorrera guztiz garbiyaren ganeco dotrina, eta iracatsi au, gure fedeco liburu santuetan aurquituten dana, Elelaco guraso Iracaslen erechiyan; adierazo eta celebradua achiñaco gomutagarri ain arguitsu eta beneragarriyeta; aguertua bestiai sinistu eraguiteco errazoyacaz eta Elelaren erechi nagosiyenen eta indar andicoagaz; ez da gauza miragarriya diñogu, dotrina eta iracatsi au pocic andiyenagaz sinistu badandic [*sic*] eguneric egunera, alango viyotz prestu, fede vici eta amodiyoagaz Elelaco artzañac eurac, eta fedia dauquien cristiñauen arriyac [*sic*], alleguetan diriala, ecerbere ez izatera gauza ain gogoco eta maiteric, ez pozgarriyagoric, Jaungoicoaren Ama Doncella, yatorrizco / pecatuaren mancha bagaric sortua, alde guztiyetic eta gogoric viciyenagaz onretia, beneratia, premiñetan berari deitua eta bere alabantzat prediquetia baño. Agaitic achiñaco demporetatic Obispo Jaunac, abade jaunac, erreligiosoac, baita aguintari eta erregerañocoac eurac bere, erregera eta escari guztiz viciyac eguin eutsiezan Apostolu Yarlecu oneri, ontzat euqui eiyala, erabagui eta imintia fedeco siniste eta eguiyatza, Jaungoicoaren Ama guztiz Santiaren sorrera garbiya. Eta erregera oneic bariro eguiñac izan dira gure egunetan bere, eta batezbere Gregorio amaseigarrenaren, Gu baño lenagoco Aita Santu, beragaz pocez gogoratua danari eguiñac izan yacozan, baita Guri gueurori bere eguin deuscuez, bai Obispo jaunac, bai abade jaunac, bai erreligiosoac, eta bai aguintariandi eta cristi-/ ñau erriyac.

- [47] Alan bada yaquiñic au guztiau gueure arimaco poz andiyagaz, eta arduraz gogoan erabilliric, duiñac ez baguiñian bere, Jaungoicoaren Providenciaren erabagui goratu eta ezcutuen indarrez, ereguiyac izan guñian bassen laster Pedroren Yarlecu goratu onetara, eta artu guenduzaneco Elessa guztiya gobernau eta artez eroateco bridaugalac, yarraituric gueure, gaztechuac guñian urteetatic Mariya doncella guztiz santiari gueuntzan debociño, eraspén eta beneraciñoari, erabagui guenduen, Elessa santiaren gurari, orainartian bete eta cumplidu bagaric egozanac betetaco, al guenduana eguitia gueitu cedin Doncella guztiz santiaren onria, eta argui gueiyago eta ugariyago bota eguiyen bere anditasunac. Alambere, / ibilli guraric biar dan contu, ardua eta centzunagaz, icentau guenduen debociño eta centzun andico eta jaungozco [sic] gaucetan yaquituraz [sic] beteric egozan Elesguizonen berarizco batzar bat. Batzar au eguiten eudien Elesguizonac cirian Gure anage beneragarri, Erromaco Elessa Santaco Cardenalac, eta laguntzat emon gueuntziezan beste Elesguizon batzuc, bai abade jaunetatic, bai erreligiosoetatic Teologiaco gaucetan yaquituriya andicoac, esamiñau eguiten albait astiroen, Ama Doncelliareñ sorrrera garbiyari yagocan guztiya; eta esan eta adierazo eguiguela euren erechiya. Baya artu guenduzan eta bialdu euscuezan escariyen bitartez, erabaguiteco fedeco eguiya eta sinistetzat Mariyaren sorrrera garbiya, baguenquiyan bere Elessaco Obispo jaun ascoren erechiya, Ceceillaren bigarren egu-/ nian, milla zortzireu [sic] eta berrogueta bederatzigarrenian, bialdu gueuntzen Gaetatic mundu zabal guztico Obispo jaun, anage beneragarri guztiyai Carta bat, aguinduten gueuntsiela, Jaungoicoari errege viciyac eguinda, aguertu eguiguela letraz eta cartaz, celangoa zan euren azpi eta aguinduco cristiñauen etsiguitasun eta debociñoa Jaungoicoaren Amaren sorrrera garbiyaganaco, eta batezberé cein zan Obispo jaunén euren erechiya, fedeco eguiyatza erabaguitiaren ganian, eta celangoac cirian alde onetatic euren gurari eta borondatiac, emon guinaiyan gueure azquenengo erabaguiya, al zan ots eta entzuteric andiyenagaz.
- [48]

- [49] Ez zan izan chiquerra artu guenduen poza, allegau yacuzanian, aiatatu dirian Anaiya beneragarriyen erantzuerac; cegaitic ece, eurac escribie-/ tan euscuela, esan ecin leiyan atseguin eta gozotasun bategaz, sendatu euden barriro, ez bacarric euren debociño andiya, Mariya Jaungoicoaren Amaren sorrrera garbiyaganaco, baitabere euren azpi eta aguinduco abade jaun, eta cristiñau fiel guztiyena. Eta onezaz ganera, guztiyen icenian leguez, eta guztiyen borondatia leguez, escatu euscuen erabagui guñaiyala gueure erabagui eta escubide gorengoagaz, Doncella aren beraren sorrrera garbiya. Ez zan bere chiquerragoa artu guenduen poza, aiatatu dan berarizco batzarreco Cardenal beneragarriyac, eta len goiyan esan dirian Teologu

[50] itunduac izatecoac, Guc gueuroc autu eta elegiduac, azterren eta esamiñaric contuzcoen eta arduratsuenac eguin ezquero, escatu euscuenian gurari eta gar bardiñadaz, Jaungoicoaren amaren sorrera / garbiyaren erabagui au.

Guero yarraituric gueure aurretico Aita Santuen oñatz arguit-suai, eta ondo ta biar dan moduan ibilli guraric, deitu guentsen gueure Anaiya beneragarri Erromaco Elessa Santaco Cardenalai, euqui guenduen batzar bat, ceñetan berba eguin gueuntsen; eta gueure poz, esan ecin leiyen bategaz, entzun gueuntzen escatuten euscuela, ontzat euqui guiñaiyala emotia Jaungoicoaren Ama Doncella Mariyaren sorrera garbiyaren fedeco erabaguiya.

[51] Alan bada, icharopen guztiz andi bategaz Jaunagan, eta sinistuten dogula eldu dala dempora egoquiya, fedeco eguiyatzat imiñi eta erabaguiteco Jaungoicoaren Ama Doncella Mariyaren sorrera garbiya, cein ain miragarriro arguitu ta adierazoten dauden gure fedeco liburu santuac; aitaric / seme, igarotaco iracatsi beneragarriyac, Elessa Santan dagozan oitura eta usadiyoac, Obispo jaun eta cristiñau fielen berarizco arcaltasunac erechi onetan; esamiñau ezquero contu eta ardura andi bategaz gauza guztiyac; eta zuzendu ezquero guelditu bagaric, Jaungoicoari erregu eta escari viciyac, sinistu dogu, ez dogula egon biar gueiyago onezquero ezbaiyan eta atzerapenetan erabagui eta iminteco fedeco eguiyatzat Ama Doncella Mariyaren sorrera garbiya, eta onelan eguiya oneri indar gueiyago emoteco; baitabere bete eta osotu modu onetan, munduco cristiñau fiel guztiyen gurari guztiz onac, eta Guc gueuroc Ama Doncelliar deutsagun berarizco debociñoa; eta bide batez onrau gueiyago eta gueiyago beragan bere [52] seme bacar Jesucristo gure Jauna; cegaitic ece, semiagana doaz / Amari emoiten yacozan onra eta alabantza guztiyac.

Agaitic bada ichi bagaric esquintziari umiltasunagaz eta baraucaz Gueuc gueuroc gueure bacarrian eguiñico erreguac, eta Elessa santiaren escari aguiricoac Aita Jaungoicoari bere Semiaren bitartez, ontzat euqui daguiyan arteztu eta gogortutia gure adin eta entendi-mentua Espiritu Santuaren birtutiagaz escaturic ceruco zoriyoneco guztiyen laguntasuna, eta deituric gogotic Espiritu Santu Gozatzalliari, eta arturic beraganic arguitasuna, Trinidad Santu eta partiu ecin leitequianaren onran, Jaungoicoaren Ama Doncelliar arguitasun eta gloriyaraco, Cristiñau Catholicuen fedia goratuteco, eta euren erreligiñoa gueitu eta zabalduteco; Jesucristo gure Jaunaren, San [53] Pedro eta San Pablo zoriyonecoen eta / Gueure escubidiagaz, azaldau, epaiya emon eta erabaguiten dogu, Jaungoicoac aguertua izan da eta agaitic beti beti eta gogortasun andiyagaz cristiñau guztiyac sinistu biar daudiela esaten dauen iracatsia: *Mariya Doncella guztiz Santia bere sorreraco lelengo une eta instantian, Jaungoico guztiz*

[54] *altsuaren graciya ta escubidez, beguiraturic Jesucristo munduari Salba-
guilliaren irabaciyai, izan zala guztiz eta osaro libradua yatorrizco
pecatuaren orban guztitic. Orregaitic baldin, Jaungoicoac onelacoric ez
daiyala laquetu eta permitidu, balegoz batzuc edo batzuc, atrebietan
dirianac uste izaten Guc erabagui dogunaren contraco gauzaric,
yaquin eta entzun bequiyee euren erechiyagaz beragaz condenauac
diriala, fedian erratu daudiela / eta apartau diriala Elessiaaren bat-
tasunetic; eta onezaz ganera eguinagaz beragaz gueldituten diriala
legueetan iminita dagozan penen bian, euren barruan uste daudena
atreviduco balira aguertuten campotic berbaz, letraz edo beste
edoceimbere modutan.*

Eguiyaz pozaren indarragaz ganez eguiten dau gure agoac, eta
atseguñez gure miñac, eta emoten deusaguz, eta emongo deusaguz
umiltasunic andiyenagaz eta gogoric viciyenagaz esquerrac Jesucristo
gure Jaunari duin izan bagaric, eguin deuscun berarizco mesediagaitic
erabagui, esquiñi eta opa izatian gloriya eta alabantza au bere Ama
guztiz Santiari. Onezaz ganera aurquituten gara daucagula icharope-
nic ciurrena eta usteric osoena, Doncella guztiz santa onec beronec,
[55] ceñec, izanic guztiya ederra, / eta mancharic bagacoa, ausi euen bere
oñazpian infernuco sugue gaistoaren buru berenotsua, eta ecarri
euen salbaciñoa mundura; eta cein dan Igarla santuac eta Apostoluac
alabada; eta martiriyen onria, eta santu guztiyen poz aro eta coroiã;
eta arriscuan dagozanen igueslecuri [sic] seguruenã; eta lagunic
leiyalena, eta bitartecoric altsuena bere seme bacarraganaco, eta
baqueguillia, eta Elessa Santiaren apaingarriric ederrema, eta bere
baluarteric gogorrena; celan dan bera deseguin cituzana naibague
modu guztiyetatic; baita icaragarriyenetic bere, fede eguiyazcoa
dauquien erri eta erreñu guztiyac eta Gueu gueuroc bere celan atera
guinduzan arriscu guztiz andiyetatic bere bitartecotasun guztiz alt-
[56] suagaz, arren urrundu daguizala eragozpen guztiyac; deseguin sinis-/
re char guztiyac; eta Elessa Ama Santa Catoliquia gueitu, ugaritu eta
zabaldu dedilla erri eta erreñu guztiyetan, eta erreñau eta aguintau
daguiyala itsaso batetic bestera, eta lurraren atzeneraño; eta egon
dedilla eta irauñ daguiyala baque atseguin, auquera eta bere yaubeta-
sun osoan; onelan pecatariyac alcantzau daguiyen parcaciñoa, gais-
soac osasuna, argalac sendotasuna, naibaguetauc gozotasuna, eta
arriscuan dagozanac laguntasuna; eta galduta dabilztanac biurtu dite-
zala bide artecera, arguituric euren adimeneneco illuntasunac; eta ez
dedilla onezquero egon arditegui bacar bat, eta Artzain bacar bat
baño.

Entzun bequiyeez gure berba onei Elessa Santiaren seme guzti-
yac, ceintzuec aimbeste ametan doguzan, eta gueroago amodiyo eta
[57] gogo gueiyagogaz yarraitu bequiyoe onretiari, beneretiari, eta euren /

premiñetan deitutiari Doncella guztiz zoriyoneco Mariya Jaungoicoaren Ama, yatorrizco pecatu bagaric sortuari; eta euren arriscu guztietan, euren atsacabe guztietan, euren premiña guztietan; euren ezbai, duda eta estutasun guztietan zucendu deitezala icharopen osoagaz, erruquizco eta gracyaren Ama guztiz bigun onegana; cegaitic ece, ez daucagu cetan eceren bildur izan, ezpada guztiya icharon biar dogu, egon ezquero bere ardurara, bere contura, bera gueure laguntzalla eta bitarteco dogula; cegaitic ce, berac beguiratuten deuscu Ama baten amodiyoagaz, eta berac daucan leguez gure salbaciñora zucenduten dirian gauza guztiyen contu ain andiya, berac ardura andi bategaz gordetan dau guizatasun guztiya; eta celan Jaunac eguin euen ceruetaco eta lurreco erreguiña; eta celan imiñi euen angueruen coru guztiyen / ganetic, eta santu guztiyen ganetic; eta celan dagoan Jesucristo gure Jaunaren escoaco aldetic, dira guztiz indartsuac bere erregu, ama baten erreguac langoac, eta alcantzetan dau escatuten dauena, eta bere erregu eta escariya iñozbere ecin leiteque utsian guelditu.

[58] Azquenic Ama Doncella Mariyaren sorrera garbiyaren ganeco erabaguiyaren barri au eldu dedin Elessa guztira, da Gure borondatia Gure Apostolu-Letra oneic beti iraun eraguin daguiyoela acordagarri oneri; eta aguinduten dogu, aurquituten dirianac eurac aldatuta edoceimbere lecutan, naita moldezco letretan notariyo aguiriren batec, edo Elessaco diñaderen bat daucanac firmauta, guztiyai emon daquiyoela, oneic aguertu eta eracutsico baleusquiyoiez, emongo leusquiyoen lango fede eta sinistia bera.

[59] Iñori bere bada ez bequiyo izan bidezco ta licito, ausitia gure azaldaera, epai, eta erabagui au, edo atrebenciya bidebagaco bategaz berari yarqui, edo contradecietia: Baldin iñor atrebiduco balitz onelangoric eguiten, yaquin begui, Jaungoico guztiz altsuaren, eta *San Pedro eta San Pablo* zoriyonecoen aserrian gueldituten dala.

Erromaco San Pedron emonac, Abenduaren zortzigarrenian, milla zortzireun eta berrogueta amalagarren urtian, Aita Santu garianetic bederatzigarren urtean.

PIO BEDERATZIGARRENA AITA SANTUA.

[60] Versio bullae ineffabilis in linguam bascam, dialectum Provinciae Alabensis, facta à subscripto fratre missionario in hoc Seraphici Patris / nostri Sancti Francisci Fratrum Minorum Observantium, oppidi de Bermeo, in Hispania, Dioecesi Victoriensi, sextodecimo Kalendas Maii, anno à Nativitate Domini nostri Jesuchristi millesimo octingentesimo sesagesimo [*sic*] quarto.

Fr. Josephus Antonius de Uriarte

Visa per memetipsum anteriori bullae *Yneffabilis*, in linguam bascam dialectum *Provinciae Alavensis* versione comperi recte fideliterque esse factam in cuius fidem manu mea subscribo, et majori officii mei sigillo munio in hoc Seraphici Patris nostri sancti Francisci Fratrum Minorum Observantium Missionariorum, Oppidi de Bermeo, in Hispania, Provincia Vizcayae Dioecesi Victoriensi, Collegio, sexto-decimo kalendas Maii anno à Nativitate Domini nostri Jesucristi *sic* millesimo octingentesimo sexagesimo quarto.

Fr. Marianus de Estarta
Commissarius Provincialis Cantabriae*

LEXICO⁹

A (36), aquel. <i>Agaitic</i> .	AGUINTARI (45), autoridad. <i>Aguintariandi</i> .
ABADE (45), individuo del clero.	AGUINTAU (56), mandar, reinar.
ABENDU (59), diciembre.	AGUIRI (6), evidente, público. <i>Aguriyen edo issillian</i> (16).
ABSOLVIDU (21), absolver.	AGUR (33), saludo.
ACI (27), crecer. <i>Aciten</i> .	AIMBESTE (1), tanto.
ACORDAGARRI (58), memorable.	AIN (4), tan. <i>Ain modutan ece...</i> (27).
ACHAQUIYA (20), pretexto.	AITA (4), padre. <i>Aitaric seme igaroten dan iracatsitic</i> (25).
ACHINACO (4), ACHIÑACO (27), antiguo.	AITATU (18), mencionar. <i>Aituteco</i> (7).
ADAN (24), Adán.	AL (1), poder.
ADIERAZO (1), dar a entender, probar. <i>Adierazoten</i> (7).	ALABA (24), hija.
ADIMEN (56), mente.	ALABAGARRI (17) laudable.
ADIN (52), entendimiento.	ALABANTZA (35), alabanza.
ADISQUIDETASUN (39), alianza.	ALABA (T?)U (41), alabar. <i>Alabetan; alabetaco</i> (43).
ADITU (14), entender.	ALAMBERE (7), sin embargo.
AGO (33), boca.	ALAN (4), así. <i>Alan celan Cristo garailariyac</i> (29).
AGORTU (34), agotarse.	
AGUERTU (5), manifestar.	
AGUIN (37), diente.	
AGUINDU (11), ordenar; (18) orden.	

* Los nombres de Uriarte y Estarta son firma y rúbrica. Hay un sello de la Orden.

9. Los números entre paréntesis indican las páginas del original —señaladas entre corchetes al margen— donde puede hallar el lector un ejemplo. Cuando tras una muestra no se expresa número, se entiende es el indicado en la entrada.

- ALANGO (3), tal. *Alango ugaritasu-nagaz, ce...*
- ALBAIT (47), en cuanto posible. *Albait astiroen*.
- ALBISTA (33), noticia.
- ALCANTZAU (3), alcanzar. *Alcantzetan* (58).
- ALDATU (26), cambiar, apartarse. *Aldatuten*.
- ALDE (4), parte.
- ALDEBATERACO (34), unánime (?).
- ALDENDU (17), apartar.
- ALDRA (43), tropel.
- ALEGUIN (7), esfuerzo.
- ALEXANDRO (13), Alejandro.
- ALTARA (9), altar.
- ALTSU (53), podenteo.
- ALTU (31), alto. *Jaungoico... Altubac beretzat prestatua* (38). *Jaungoico guttiz Altuaren agotic* (32-33).
- ALTZAU (2), alzar.
- ALLEGAU (35), llegar. *Alleguetan* (30); *alleguetaco* (42).
- AMA (39), madre.
- AMAU (2), amar. *Ametan* (4).
- AMABOSTGARREN (18), decimoquinto.
- AMAIBAGACO (34), infinito..
- AMALAU (59), catorce.
- AMASEIGARREN (45), decimo-sexto.
- AMATASUN (4), maternidad.
- AMODIYO (56), amor.
- AMURRUTU (28), rabioso.
- ANAGE (47), hermano.
- ANAIYA (8), hermano.
- ANDI (3), grande.
- ANDITASUN (46), grandeza.
- ANDRA (13), mujer.
- ANGUERU (30), ángel.
- APAINDU (31), adornar. *Apaindu-tiagaz* (8).
- APAINDURIYA (30), adorno.
- APAINGARRI (55), adorno.
- APARTAU (23), apartar.
- APARTECO (37), singular.
- APOSTOLU (8), apóstol.
- APUR (40), migaja.
- AR (37), gusano.
- ARACO (6), aquel. *Araco berbac, ceintzuecaz...* (28).
- ARAGUI (2), carne.
- ARANTZA (36), espina.
- ARCA (32), arca.
- ARCAL (27-28), mutuo. *Arcalen leiyen*.
- ARCALTASUN (17), solidaridad.
- ARCALTU (11), juntar. *Arcaltuten* (15).
- ARDITEGUI (56), rebaño (*sic*).
- ARDURA (8), cuidado. *Arduria*.
- ARDURATSU (23), preocupado.
- ARERIYO (28), enemigo.
- ARGAL (56), débil.
- ARGUDIYO (20), argumento.
- ARGUI (3), luz. *Arguitara emonac* (22).
- ARGUIBIDE (21), prueba.
- ARGUIRO (5), claramente.
- ARGUITASUN (21), ilustración.
- ARGUITSU (5), luminoso.
- ARGUITU (5), alumbrar.
- ARIMA (5), alma. *Arimia* (18).
- ARMA (31), arma.
- ARO (55), tiempo, corona. *Poz aro*.
- ARPEL (16), vano.
- ARREN (31), aunque.
- ARREN (55), por favor. *Arren urrundu daguizala eragozpen guttiyac*.
- ARRIGARRI (26), sorprendente.
- ARRISCU (55), peligro.
- ARTALDE (17), rebaño.
- ARTE (31), habilidad.
- ARTE (24), entre. *Artian*.
- ARTEZ (56), recto.
- ARTEZTU (18), enderezar.

- ARTU (2). *Artuten* (9); *artuteco* (6).
 ARTZAIN (56), pastor. *Artzañac* (44).
 ASABA (26), antepasado.
 ASCATU (21), librar.
 ASCO (43), bastante, mucho. *Ascozaz aurrerago* (15).
 ASERRE (28), cólera.
 ASERRETU (29), encolerizarse.
 ASIERA (2), principio.
 ASTRUCIYA (31), maña.
 ATERA (25), sacar.
 ATREBENTZIYA (28), atrevimiento.
 ATREBIDU (20), ATREVIDU (54), atreverse. *Atrebietan* (53).
 ATSACABE (57), aflicción.
 ATSEGUIN (3), complacencia.
 ATZEN (56), fin.
 ATZERA (42), atrás.
 ATZERAPEN (38), dilación.
 AU (46), este. *Au guztiyau. Gauza guzti oneic* (7).
 AUQUERA (41), elección.
 AURQUITU (22), encontrar. *Aurquituten*.
 AURRE (5), delante.
 AURRETICO (14), de antemano.
 AUSI (7), romper. *Ausitia* (59).
 AUTU (2), elegir.
 AZALDAERA (59), declaración.
 AZALDAU (21), enseñar. *Azalde-taco*.
 AZPI (24), debajo.
 AZQUENENGO (48), último.
 AZQUENIC (20), finalmente.
 AZTERREN (49), examen.
 BA (11), Si.
 BACAR (2), único.
 BACoch (18), cada uno.
 BADA (5), pues.
 BADEZPADA (18), eventualidad.
 BAGA (5), sin.
 BAI (9), sí.
 BAITA (20), también.
 BAITABERE (8), también.
 BAIYA (5), pero.
 BALDIN (26), si.
 BALIYO (24), valor.
 BALUARTE (55), baluarte.
 BAÑO (2), que.
 BAQUE (17), paz.
 BAQUEGUILLA (29), pacificador.
 BARAU (52), ayuno.
 BARDIN (4), igual.
 BARDINDU (35), igualar.
 BARRI (16), nuevo.
 BARRIRO (45), nuevamente.
 BARRIZTACIÑO (28), renovación.
 BARRIZTAU (22), renovar. *Barriztauric; barriztetan* (18).
 BARRU (7), dentro.
 BASSEN (46), tan.
 BAT (46), uno. *Batzuc* (18).
 BATEZBERE (18), sobretodo.
 BAT-TASUN (7), unidad.
 BATU (4), unir. *Batuteco* (16).
 BATZAR (24), reunión.
 BAYA (27). *Vide BAIYA*.
 BEDEINCACIÑO (34), bendición.
 BEDEINCATU (34), bendecir.
 BEDERATZIGARREN (48), noveno.
 BEGUIRATU (7), mirar. *Beguiratuten*.
 BENERAGARRI (4). Venerable.
 BENERA(T)U (5), venerar. *Benertaco; beneratara (sic) (10), beneretia (45)*.
 BER (2). El. *Berbera* (4).
 BERARIZ (7), expresamente.
 BERARIZCO (45), expreso.
 BERAU (54), este mismo.
 BERBA (1), palabra.
 BERBETA (41), conversación.
 BERDE (31), verde.
 BERE (2), su.
 BERE (3), siquiera.

- BERENOTSU (29), venenoso.
 BERETASUNA (27), carácter.
 BEREZ (4), de suyo.
 BERROGUETA BEDERATZIGARRREN (48), cuadragésimo octavo.
 BESELEEL (40), Besebel.
 BESTE (1), otro.
 BETE (3), llenar.
 BETETASUN (3), plenitud.
 BETI (29), siempre.
 BETICOIRAUN (1), eternidad. *Le-nagotic ezauturic betico irauun guztiric mundu guztiyaren galtzai guztiz negargarri...*
 BIALDU (47), enviar.
 BIAN (22), bajo. *Ellessaco penen bian.*
 BIAR (7), deber.
 BIDAR (41), vez.
 BIDE (1), camino.
 BIDEBAGACO (59), injusto.
 BIDEZCO (59), legítimo.
 BIGARREN (2), segundo.
 BIGUN (57), dulce.
 BIGUNTASUN (1), suavidad.
 BILDOTS (8), cordero. *Bildotsac eta ardiyac gordetaco escubide.*
 BILDUR (39), miedo.
 BIOTZ (41), corazón. También BIYOTZ (4).
 BIRTUTE (30), virtud.
 BITARTECO (55), mediador.
 BITARTECOTASUN (55), intercesión.
 BITARTEZ (13), por medio de.
 BIYOTZ (4). Vide BIOTZ.
 BIURTU (56), volver.
 BORONDATE (1), voluntad.
 BORRAU (29), borrar.
 BOSTGARREN (18), quinto.
 BOTA (47), arrojar. *Argui gueiyago eta ugariyago bota eguiyen...*
 BRIDAUGAL (46), brida.
 BURU (3), cabeza.
 CABILDU (18), cabildo.
 CALTE (30), daño *Calteric bat bere artu bagaric.*
 CAMPO (37), fuera. *Leguietatic campora.*
 CARDENAL (47), cardenal.
 CARTA (48), carta.
 CASTIGU (19), castigo.
 CATE(A) (17), cadena.
 CATOLICU (26), católico. *Ellessa...Catoliquia* (56).
 CE (2) que. *Aimbestian amau euen ce...*
 CECEIL (48), febrero.
 CEGAITIC ECE (12), CERGAITIC ECE (39), porque.
 CEIN (1), que. *Jaungoico...ceñen bi-diac dirian...*
 CELAN (20), cómo, como.
 CELANGO (7), qué clase de.
 CELEBRADU (44), CELEBRAU (10), celebrar. *Celebretan* (12), *celebretaco* (17).
 CENTZUN (47), sentido.
 CER (21). *Cetan edo atan.*
 CERBAIST (20), algo.
 CERCERIDADE (25), circunstancia. *Beguiraturic demporen cerceridadiari.*
 CERU (26), cielo.
 CETAQUI (42), mancha.
 CIERTU (40), cierto.
 CIMENTU (31), cimientto.
 CIUR (54), seguro.
 CIURTASUNA (27), seguridad.
 CIURTA(T)U (26), asegurar. *Ciurte-tan.*
 COFRADIYA (9), cofradía.
 COIYU (31), coger.
 COMBENTU (9), convento.
 CONDENAU (53), condenar.
 CONFESAU (10), confesar.
 CONTRA (19), contra.
 CONTRACO (16), en contra de.
 CONTRADECIDU (59), contradecir. *Contradecietia.*

- CONTU (14), cuidado.
 CONTUZCO (49), cuidadoso.
 COROIA (55), corona.
 CORU (57), Coro.
 COSSIU (20), coger. *Cossiuten, cos-siuric*. También *coiyu*.
 CRISTIÑAU (5), cristiano.
 CUMPLIDU (46), cumplir.
 CURUTZE (29), cruz.
 CHAR (16), malo.
 CHIQUER (33), pequeño.
 DARDO (40), dardo.
 DEBOCIÑO (11), devoción.
 DEITU (32), llamar. *Deituten, deitua* (45).
 DEMONIÑO (29), demonio.
 DEMPORA (2), tiempo.
 DESBARDIN (6), diferente.
 DESEGUIN (18), deshacer.
 DIABRU (2), diablo.
 DIGNIDADE (4), dignidad.
 DINGUILIZCA (31), colgando.
 DIÑADE (7), dignidad.
 DISPUTA(T)U (20), disputar. *Disputetan*.
 DOE (3), don.
 DOGARIC (3), por merced.
 DONCELLA (4), virgen. *Doncellaren* (6).
 DONCELLATASUN (42), virginidad.
 DOTRINA (41), DOTRIÑA (22), doctrina. *Dotriniaren* (5).
 DUDA (18). *Dudac, badezpadac eta ezbayac*.
 DUIN (7), digno. *Eurac bacarric berariz aitatuteco duiñac*.
 ECARRI (10), traer. *Ecarteco*.
 ECE (12), que. *Ain modutan ece...* (27). *Vide CEGAITIC ECE*.
 ECELAMBERE (14), de alguna manera.
 ECER (7), algo. *Ecetaraco*.
 ECERBERE (25), algo.
 ECIN (1), no poder.
 EDER (3), hermoso.
 EDERGARRI (40), adorno.
 EDERTO (25), bien.
 EDOCEIMBERE (20), cualquiera.
 EGEMPLU (17), ejemplo.
 EGOQUI (50), adecuado. *Dempora egoquiya*.
 EGUIN (1), hacer. Es también verbo auxiliar.
 EGUIE (8), acto. *Aita Santu Erromacoen aimeste eguite*.
 EGUIYA (1), verdad. Una vez *Eguia* (7).
 EGUIYAZCOA (7), verdadero.
 EGUIYAZTATU (8), comprobar. *Eguiyaztatuten*.
 EGUN (17), día. *Eguneric egunera* (5).
 EGUNSENTI (41), amanecer.
 EGUZQUI (26), sol.
 ELDU (1), llegar. *Elduten*.
 ELECCIÑO (21), elección.
 ELEGIDU (21), elegir. *Elegietaco*.
 ELENA (40), Elena.
 ELESBATZAR (23), asamblea eclesiástica, concilio. *Elesbatzarretararriñoetan. Trentoco Elesbatzarrena* (24).
 ELESGAUZA (17), materia eclesiástica.
 ELESGUIZON (23), clérigo.
 ELESSA (5), Iglesia.
 ELESSAGAUZA (5), Ver ELESGAUZA.
 EMACUME (28), mujer *Emacumiaren*.
 EMETI (13). EMETIC (22), de aquí.
 EMMANUEL (43), Emmanuel.
 EMON (3), dar. *Emotia* (4), *emoitia* (4), *emoiten* (6), *emoiteco* (15).
 EMPARAU (41), resto.
 ENGAÑAU (35), engañar.

- ENTENDIMENTUA** (52), entendimiento.
ENTZUTE (8), fama. *Entzute eta ospe andicoac.*
EPAI (22), sentencia. *Epaiya* (53).
ERA (7), modo. *Milla era eta modutara* (7-8).
ERABAGUI (2), decidir. *Erabaguiaren ganian* (48).
ERABILLI (8), llevar. *Artez erabilteco.*
ERACUSLA (30), maestro.
ERACUTSI (3), mostrar. *Eracusten.*
ERACUTSI (14), enseñanza.
ERAGON (20), ocuparse en. *Eragoten.*
ERAGOZPEN (55), obstáculo.
ERAGUIN (2), provocar. *Bere ontasunac erabagui eraguin etsan lelengo gaucia. Iraun eraguin guraric* (17).
ERANTZI (24), añadir. *Oneri erantziten yaco pensamendu guztiz baliyo andico bat...*
ERANTZUERA (48), respuesta.
ERANTZUN (20), responder.
ERASPEN (46), devoción.
ERDI (7), centro.
ERECHI (12), juicio.
ERECHI (16), juzgar. *Arpelac ciriala iñori erechi ez equiyon.*
EREGUI (46), levantar.
EREIN (37), sembrar. *Ereiteco.*
ERİYOTZA (37), muerte. *Eriyotziarena.*
EROAN (19), llevar. *Esanic daroagun leguez.*
ERRATU (53), errar.
ERRAZOI (5), razón. *Errazoyagaz* (40).
ERRE (31), quemar. *Erretan.*
ERREDIMIDU (24), redimir.
ERREGU (10), ruego.
ERREGUE (18), rey. *Erreguiaren.*
ERREGUIÑA (4), reina.
ERREIÑU (26), **ERREÑU** (18), reino.
ERRELIGIÑO (23), religión.
ERRELIGIOSO (45), religioso.
ERREÑAU (56), reinar.
ERREZU (6), rezo.
ERRI (26), país.
ERROMA (7), Roma.
ERRUQUI (36), compasión.
ERRUQUIOR (29), compasivo.
ERRUQUIZCO (57), piadoso.
ERTZ (1), extremidad.
ESAMIÑA (49), **ESAMINA** (20), examen.
ESAMIÑAU (47), examinar.
ESAN (38), decir.
ESAN (25), declaración.
ESATE (35), afirmación.
ESCALLERA (30), escalera.
ESCARI (18), petición.
ESCATU (50), pedir. *Escatuten.*
ESCOA (58), diestra.
ESCOGIDU (4), escoger.
ESCOLA (23), escuela.
ESCRIBIDU (27), escribir. *Escribietan* (49-50).
ESCRITURA (24), Escritura.
ESCUBIDE (7), facultad.
ESPILLU (42), espejo.
ESPIRITU (4), Espíritu.
ESQUER (54), gracia. *Emoten deustaguz... esquerrac...*
ESQUINTZA (52), ofrecimiento.
ESQUIÑI (54), ofrecer. *Esquintzen* (9).
ESSETU (30), arder.
ESTUGARRI (17), ligadura.
ESTUTASUN (57), aprieto.
ETA (1), **TA** (40), y.
ETORQUI (8), herencia (?).
ETORRI (1-2), venir.
ETSE (32), casa. *Jauregui eta etsia.*
ETSIGUITASUN (48), inclinación.

- EUGUI (2-3), tener. *Beragan bacarric eucan atseguñic andiyena.*
- EURAC (12), ellos.
- EVA (35), Eva.
- EZ (1), no.
- EZAUERA (23), conocimiento.
- EZAUTU (1), conocer.
- EZBAI (57), duda. *Ezbayan* (11).
- EZCUTAU (40), esconder.
- EZCUTU (46), escondido. *Probidenciaren erabagui goretu eta ezcutuen indarrez...*
- EZCUTU (31), escudo.
- EZDA (3), ni siquiera.
- EZPADA (12), sino.
- EZQUERO (7), como.
- FEDE (7), fe. *Fedia.*
- FELIPE (18), Felipe.
- FIEL (19), fiel.
- FIRMAU (58), firmar.
- FRESCO (43), fresco. *Larrosa fresco.*
- FRUTUA (34), fruto.
- GABRIEL (33), Gabriel.
- GACH (18), mal. *Arteztu guraric oquerreraco eta gacheraco bidia...*
- GAETA (48), Gaeta.
- GAISSO (56), enfermo.
- GAISTO (55), malvado.
- GALARAZO (16), GALERAZO (22), impedir. *Galerazoten* (22).
- GALDU (2), perder.
- GALTZAI (1), pérdida.
- GAN (2), encima. *Ganez eguin* (32). *Onezaz ganera* (19).
- GAR (23), llama.
- GARAILARI (29), vencedor.
- GARAITZA (28), victoria.
- GARBI (3), limpio.
- GARBITASUN (4), limpieza.
- GARRATZ (9), agrio.
- GAUZA (2), cosa. *Gaucia.*
- GAZTECHU (46), mozo.
- GLORIYA (16), gloria.
- GOBERNAU (46), gobernar.
- GOGO (54), intención. *Gogoric viciyenagaz.*
- GOGOCO (44), querido.
- GOGOR (1), fuerte.
- GOGORGARRI (5), refuerzo. *Eguiyaren pillar eta gogorgarriya.*
- GOGORTASUN (16), fortaleza.
- GOGORTU (5), fortalecer.
- GOI (22), arriba, cumbre, *Goivan.* *Goiyenian* (30). *Mirari guztien goiya eta gana* (35).
- GOMUTA (1), recuerdo.
- GOMUTAGARRI (26), memorable.
- GORATU (27), ensalzar. *Goratutia.*
- GORDE (7), guardar. *Gordetia* (9). *Gordeteco* (15).
- GORDELECU (5), refugio.
- GORDETZALLA (9), guardián.
- GORENGO (49), supremo.
- GORPUTZ (13), cuerpo.
- GOZATSU (37), agradable.
- GOZATZALLA (52), consolador.
- GOZOTASUN (32), dulzura.
- GRACIYA (13), gracia.
- GREGORIO (18), Gregorio.
- GU (8), Nos(otros). *Guri gueurori* (45).
- GUEISSOTEGUI (9), hospital.
- GUEITU (8), aumentar. *Gueituten* (26).
- GUEIYAGO (2), más.
- GUELDITU (54), quedarse. *Gueldituten.*
- GUEU (21), Nos. *Gueuc edo gueure lecuán guero egongo dirian Aita Santu Erromacoac absolvidu leizez... Gueu Gueuroc...* (55).
- GUEURE (11), nuestro. *Yarraituten deutsegula gueure aurretico Aita Santu ain arguitsuen oñatzai.*
- GUERO (36), después.
- GUERRA (31), guerra.
- GUICHI (15), poco. *Guichitan euquiya.*

- GUICHITU (14), reducir. *Guichituten* (26).
 GUIZATASUN (57), humanidad.
 GUIZON (28), hombre. *Ilteco dirian guizonen barriztaciñoraco*.
 GURA (10), querer.
 GURARI (23), deseo.
 GURASO (24), padre. *Guraso iracasla*.
 GURE (8), nuestro. *Ceintzuei Apostoluen Principiagan Jesucristo gure Jaunac emon eutsien*.
 GUZTI (1), todo. *Guztiya-al-dauen* (34).
 GUZTIZ (1), muy.
 GUZURREZCO (12), falso.
 HORTU (31), huerto.
 IBILLI (47), andar.
 ICARA (39), temblor.
 ICARAGARRI (55), tremendo.
 ICASI (25), enseñanza.
 ICEN (9), nombre.
 ICENTAU (47), nombrar.
 ICUSI (27), ver.
 ICHARON (57), esperar.
 ICHAROPEN (50), esperanza.
 ICHI (5), cesar, permitir. *Bai ichiric uri, provinciya eta erreñuai artuten euren yagola eta gordetzallatzat* (9).
 IGARLA (32), profeta.
 IGARO (21), pasar. *Igaroten* (15).
 IGARTU (37), secarse.
 IGON (30), subir. *Ceñen malletatic igoten euen*.
 IGUESLECU (55), refugio.
 IL (28), morir. *Ilteco*.
 ILLUN (39), oscuro. *Illunian*.
 ILLUNABAR (26), anochecer.
 ILLUNTASUN (56), oscuridad.
 IMINI (28), IMIÑI (22), poner. *Iminten* (6). *Imintiagaz* (8).
 INDAR (14), fuerza.
 INDARTSU (58), fuerte.
 INFERNU (35), infierno.
 INGURATU (31), rodear. *Bai araco hortu, orma lodi eta altuz inguratu*.
 INSTANT(E?) (13), instante.
 INTENCIÑO (25), intención.
 IÑOR (3), alguien. *Iñoc. Arpelac ceriala iñori erechi ez eguiyon...* (16).
 IÑOZ (6), alguna vez.
 IÑOZBERE (7), alguna vez.
 IRABACI (4), vencer.
 IRABACI (14), ganancia.
 IRACASLA (7), maestro.
 IRACATSI (14), enseñar.
 IRACUTSI (19), enseñanza.
 IRAUN (1), durar. *Ezauturic betico iraun guztiric...*
 IRE (28), tuyo.
 IRETO (30), ahogar.
 IRU (41), tres.
 IRUDI (6), representación.
 IRUDI (3), parecer. *Zan gauza guztiz ondo cirudiyana...*
 IRUDITU (30), representar.
 ISABEL (34), Isabel.
 ISSIL (16), silencio(so).
 ITSASO (56), mar.
 ITUNDU (49), consultar.
 ITURRI (37), fuente.
 IZAN (16), ser. *Izaitia* (1). *Izaiteco* (34). *Izaitia dauquien...* (2).
 IZAR (41), estrella.
 IZPI (43), ápice.
 IZURRI (38), peste.
 JACOB (30), Jacob.
 JAUN (13), señor.
 JAUNGOICO (1), Dios.
 JAUNGOICOTASUN (3), divinidad.
 JAUNGOICOZCO (6), divino.
 JAUREGUI (32), palacio.
 JERUSALEN (32), Jerusalén.
 JURAMENTU (9), juramento. *Juramentuaren bian* (9).
 LAGUN (47), ayudante.

- LAGUNTASUN (56), ayuda.
 LANGO (58), cual.
 LAIMBESTE (25), tanto como.
 LAN (40), como. *Eta eguiya guztiya-gaz arguiz yantzirico lan Beseleel barri arec eguin euen...*
 LAQUETU (53), permitir. *Jaungoicoac onelacoric ez daiyala laquetu eta permitidu...*
 LARROSA (43), rosa.
 LASTER (46), pronto. *Ereguiaz izan guñian bassen laster...*
 LAUGARREN (18), cuarto.
 LECU (7), lugar.
 LEENDIC (27), de antes.
 LEGUE (11), ley.
 LEGUEZ (15), como.
 LEIA (27-28), porfía. *Arcalen leiyan.*
 LEIYAL (55), fiel.
 LEIYALTASUN (26), fidelidad.
 LELENGO (2), primero.
 LENAGO (1), antes. *Lenagotic.*
 LETAÑA (10), letanía.
 LETRA (20), escrito. *Letraz edo berbaz.*
 LEUNDU (27), suavizar.
 LIBERIO (10), Liberio.
 LIBRADU (53), librar.
 LIBURU (6), libro.
 LICITO (59), lícito.
 LIMAU (27), limar.
 LIRIYO (36), lirio.
 LOCATU (11), oscilar. *Eguiten yacozana badago ezbaian eta locaturic.*
 LODI (31), grueso. *Orma lodi.*
 LOITU (13), ensuciar.
 LORATSU (31), florido.
 LORATU (37), florecer.
 LOTU (28), atar.
 LUR (30), tierra.
 MAITE (33), querido. *Maitiari.*
 MAITETU (33), amar. *Eta guztiya Jaungoicoac maitetua.*
 MALLA (30), grada.
 MANCHA (3), mancha.
 MANDARICACIÑO (sic) (34), maldición.
 MARIYA (16), María.
 MARRO (31), fraude.
 MARTIRI (55), mártir.
 MENDE (22), dominio. *Eta orain emoten dogun epai, eta sentenciagaz euren mendian iminten doguz.*
 MENDI (31), monte.
 MERECIMENTU (13-14), MERE-CIMINTU (23), mérito.
 MESEDE (14), favor.
 MEZA (8), misa. *Meciagaz.*
 MIIN (43), lengua. *Miñac* (54).
 MILLA (7), mil.
 MIRAGARRI (4), maravilloso.
 MIRAGARRIRO (5), de modo maravilloso.
 MIRARI (34), milagro.
 MISTERIYO (2), misterio.
 MODU (4), modo. *Eta erabagui euen emoitia ain modutan ce...*
 MOLDEZCO (58), de molde. *Moldezco letretan.*
 MOYSES (30), Moisés.
 MUDAU (17), mudar.
 MUNDU (1), mundo.
 NAGOSI (44), principal.
 NAIBAGUE (55), disgusto.
 NAIBAGUETU (56), afligir.
 NAITA (58), aún.
 NASTITU (41), mezclar.
 NATU (42), tacha. *Eta pecatuaren natu, orban, mancha eta cetaquiaren apurric bere bagaric dagoana.*
 NEGARGARRI (1), lamentable.
 NEURRI (27), medida.
 NOE (30), Noé.
 NOR (12), quién.
 NOTARIYO (58), notario.
 OBETOAGO (34), mejor.
 OBISPO (18), Obispo.
 OBRA (5), obra. *Obria* (40).

- OIN (38), pie. *Oñazpian*.
 OITURA (51), costumbre. *Oitura eta usadiyoac*.
 ON (9), bueno. *Ontzat emonagaz*.
 ONDATU (30), inundarse.
 ONDO (23), bien.
 ONDRA (9), honra. También ONRA.
 ONEIMBESTE (15), tanto. *Eta oneimbestegaz bere gelditu bagaric...*
 ONELAN (56), así.
 ONEZQUERO (21), tal.
 ONEZQUERO (51), ya.
 ONRA (46), honra. Ver ONDRA.
 ONRAU (17), honrar. *Onretiar* (56). *Onretara* (10). *Onretia* (45).
 ONTASUN (2), bondad.
 ONTZI (41), vaso.
 OÑATZ (11), huella.
 OPA (54), ofrecer. *Esquiñi eta opa izatian gloriya eta alabantza au bere Ama guztiz Santiari*.
 OQUER (18), mal.
 ORAIN (23), ahora.
 ORAINARTIAN (46), hasta ahora.
 ORAINDO (23), todavía.
 ORAINDOCORREN (14), todavía.
 ORATU (32), asirse.
 ORBAN (24), mancha.
 ORDU (24), hora.
 ORDUAN (17), entonces.
 ORI (2), ese. *Ama ori*. *Orreic* (20).
 ORMA (31), pared.
 ORRACO (34), de ahí. *Emendic orrac* euren guztien, *dirianen uste, siniste eta erechi aldeberaco eta indartsuac*.
 ORRI (31), hoja.
 ORRITSU (37), con hojas.
 OSAGARRI (28), remedio.
 OSARO (53), completamente.
 OSASUN (56), salud.
 OSATZALLA (38), reparador.
 OSO (3), completo.
 OSOTASUN (27), plenitud.
 OSOTU (16), completar.
 OSPE (8), fama.
 OSSIN (34), pozo.
 OSTE (42), detrás. *Jaungoicoaz ostian*.
 OSTERA (21), otra vez.
 OSTU (31), robar.
 OTS (16), ruido.
 PABLO (59), Pablo.
 PALOMBRAU (?) (29), designar. *Palombretan*.
 PARCACIÑO (56), perdón.
 PARCAMEN (9), perdón.
 PARTILL (41), partícipe, común. *Bada izanic bestietatic guztiz desbardiña, izan zan bestiacaz nastitu eta partill izatian, baya ez pecatuan*.
 PARTIU (52), dividir. *Trinidad* *Santu eta partiu ecin leitequianaren onran*.
 PAULO (18), Paulo.
 PECATARI (56), pecador.
 PECATU (2), pecado.
 PECATUBAGATASUN (36), inocencia.
 PEDRO (46), Pedro.
 PENA (19), pena. *Penen bian*.
 PENSAMENDU (24), PENSAMINTU (3), pensamiento.
 PERMITIDU (53), permitir. *Orregaitic baldin, Jaungoicoac onelacoric ez daiyala laquetu eta permitidu...*
 PILLAR (5), columna.
 PIO (59), Pio.
 PISU (26), peso. *Yaquituriya pisu andicoagaz*.
 POZ (9), alegre.
 POZGARRI (44), agradable.
 POZTU (8), alegrarse. *Poztuten*.
 PREDICA(T)U (27), predicar. *Prediquetia*. *Prediquetan* (20).
 PREFACIYO (10), prefacio.
 PREMIÑA (23), necesidad.

- PRESTAU (28), preparar. *Prestetan*.
 PRINCIPE (8), príncipe. *Principiagan*.
 PROBIDENCIYA (en la introducción), providencia.
 PROVINCIYA (9), provincia.
 QUENDU (17), quitar.
 QUERUBIN (43), querubín.
 SABEL (34), vientre.
 SALBACIÑO (55), salvación.
 SALBAGUILLA (13), Salvador.
 SALBAU (2), salvar.
 SAN (33), san. San Gabriel.
 SANTA. Ver SANTU.
 SANTIDADE (3), santidad.
 SANTU (37), santo. *Elessa Santiac* (5). *Santiaren* (45). *Santaagoa* (43).
 SANTUTASUN (3), santidad.
 SANTUTU (12), santificar.
 SARAMA (37), suciedad.
 SARRI (15), frecuentemente. *Sarritan* (35).
 SARTALDE (26), occidente. *Alan eguzquiyaren urteera aldeco elessacoac, celan sartaldecoac*.
 SARTU (25), meter. *Sartutia*.
 SECULA (32), alguna vez. *Eta bere santutasun, secula bere ciquindu bagacoa...*
 SEGURU (55), seguro.
 SEME (24), hijo. *Semiac araguia artuta* (2).
 SENDATU (25), confirmar.
 SENDO (31), fuerte. *Eta guizon gogor eta sendoen arma modu guztiya*.
 SENTENCIYA (22), sentencia.
 SERAFIN (41), serafín. *Serafiñac*.
 SERBITZARI (1). *Pio...serbitzariyen serbitzariyac*.
 SERMOI (22), sermón.
 SICATU (34), secarse.
 SILLATU (37), sellar. *Espiritu Santoareen birtutez sillatua*.
 SINISTE (7), creencia.
 SINISTU (7), creer. *Sinistia* (8). *Jesucritogan sinistuten* (13).
 SISTO (11), Sixto.
 SONDA (34), fosa. *Ossin eta sonda iñoz sicutu eta agortu ecin leiyana*.
 SORRERA (6) nacimiento. *Sorriari*.
 SORTU (4), nacer. *Sortuten* (24).
 SU (31), fuego. *Suzco garric viciyen eta andiyenen artian*.
 SUGUE (4), serpiente. *Suguiari*.
 SUSMAU (27), barruntar.
 SUSTRAI (37), raíz.
 TA. Ver ETA.
 TEOLOGIYA (23), Teología.
 TEOLOGU (49), teólogo.
 TORRE (31), torre. *Torrian*.
 TRATAU (20), tratar. *Tratetan*.
 TRENTO (24), Trento. *Trentoco Elesbatzarrena*.
 TRIMENDU (29), aplastar. *Trimendu euen bere oin garbiyagaz onen burua*.
 TRINIDADE (52), Trinidad.
 UCUTU (28), tocar.
 UGARITASUN (30), abundancia.
 UGARITU (36), multiplicar.
 ULERTU (21), explicar (?), interpretar. *Orduanche bertan eta beste arguitasunic bagaric guelditu ditezala escubide bagaric prediquetaco, aguriyan arguibidiac emoiteco, iracasteco, eta ulertuteco... Elessa Santiac... ez dau iñoz bere ichi, bestiai aurrian imiñi, gogortu, arguitu eta ulertu bagaric...! Ain¹ modutan ulertu eta azaldu gura dituezan guztiyac...* (19).
 UMILTASUN (52), humildad.
 UNE (12), momento. *Une ta demporiari. Une eta instantian* (13).
 URI (9), ciudad.
 URREZCO (40), de oro.

- URTE (46), año. *Gaztechuac guiñian urteetatic.*
- URTEERA (26), salida.
- URRUNDU (55), alejar. *Arren urrundu daguizala eragozpen guztiyac.*
- USADIYO (17), costumbre.
- USO (32), paloma.
- URTEN (22), salir. *Paulo bostgarrenaren erabaguiyac urten euenetic aurra.*
- USTE (14), opinión.
- USTE (53), crear.
- USTELDU (37), pudrirse.
- USTELTASUN (42), podredumbre.
- UTS (19), mero, nada, *Utsian.*
- UTSEGUITE (32), falta.
- VICILECU (39), morada. *Eta agaitic izan zala vicilecu bat Jesucristoren guztiz duiña...*
- VICIRO (8), vivamente. *Eta aimbat viciro eta arguiroen...*
- VICITZA (36), vida.
- VIRGIÑA (18), Virgen. *Ama Virginiaren arimia (18). Baitabere Jaungoicoaren Ama Virgiña (18). Ama Virginiaren semia (4).*
- VIZTUTZALLA (38), vivificador. *Euren yatorriyaren viztutzallia.*
- YAGOLA (9), cuidador. *Bai ichiric uri, provinciya eta erreñuai artuten euren yagola eta gordetzallatzat.*
- YAI (8), fiesta.
- YAIYO (32), nacer.
- YAIYOTZA (10), nacimiento.
- YAQUIN (14), saber.
- YAQUINTSU (23), sabio.
- YAQUITURIYA (26), sabiduría.
- YARLECU (45), silla, sede. *Apostolu Yarlecu. Pedroren Yarlecu (46).*
- YARQUI (59), oponerse. *Edo atrebenciya bidebagaco bategaz berari yarqui, edo contradicieta...*
- YARRAITU (11), seguir. *Eta yarraituten deutsegula gueure aurretico Aita Santu ain arguitsuen oñatzai.*
- YARRI (21), sentarse. *Gueuc edo, gueure lecuan yarten dirian Aita Santu Erromacoac...*
- YATORRI (28), progenie.
- YATORRIZCO (3), original. *Eta yatorrizco pecatuaren beraren manchatic bere guztiz garbi egoala.*
- YATSI (30), YATZI (26), bajar. *Cenñen malletatic igoten euen eta yatsiten ciran Jaungoicoaren angueruac (30). Eta cerutic etorri, eta yatzirico iracatsiya leguez (26).*
- YAUBE (34), dueño. *Yaubia (5).*
- YAUBETASUN (56), propiedad.
- YAUSI (2), caer.
- YAZO (39), ocurrir.
- YOAN (51-52), ir. *Cegaitic ece, semigana doaz... onra eta alabantza...*
- YOSI (29), clavar, coser. *Jositen.*
- ZABAL (24), amplio.
- ZABALDU (27), extender. *Zabalduteco. Zabalduten (9).*
- ZAINDU (14), vigilar.
- ZAPALDU (38), aplastar.
- ZARATA (16), ruido, eco.
- ZAURITU (16), herir.
- ZAZPIGARREN (13), séptimo.
- ZOR (7), deber. *Zor yacon.*
- ZORYONECO (2), feliz.
- ZORIYONTASUN (2), dicha.
- ZORROTZ (37), agudo.
- ZORTZIURRUN (10), octava.
- ZORTZIREU(N) (48), ochocientos.
- ZUCENDU (51), dirigir. *Zucendu ezquero... Jaungoicoari erregu eta es-cari viciyac...*
- ZUL (37), madera.
- ZULEZCO (30), de madera.
- ZULOTU (37), agujerear.
- ZURE (34), tu.
- ZURI (32), blanco.

AL
SANTISIMO PADRE
PIO IX.

La M. N. y M. L.
Provincia de Alava.

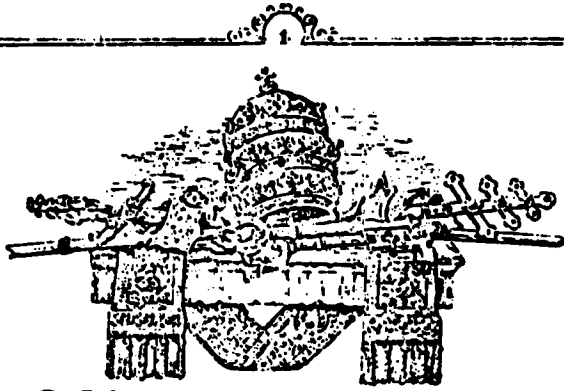

Vitoria dia de S.ⁿ Ygnacio de Loyola
31 de Julio del año de 1864.

El Diputado General
Su humillisimo hijo

Ramon Ortíz de
Zarate

Portada de la traducción de la Bula Ineffabilis
objeto de este trabajo.

Pio Obispo Jaungoicoaren
serbiltzariyen serbiltzariyac
betico gomutaraco

I Jaungoico, berbaaz adieraze ean lei-
quianac, eñen bidiaac dirian erruquija
eta equija, eñen berondatia dan guz-
tiya equin al izaitia, eta eñen ya-
quituriya elduten dan gozer ertz he-
retic bestera. eta guztia equiten danc-
nac biguntasunagaz, lenagetic ezautu-
rie betico irauu guztie mundu guzti-
yaren galtzai guztie negarzarri, etor-

Principio de la traducción de Uriarte al vizcaino occidental
objeto de este trabajo.

Q̄uo, Obispo Jauingoico-
aren servitzarien servitza-
riac, betico gomutaraco.

Jauingoicoi canecūac, anen bidac diran erro-
quia eta equia, cēnen bermdatea dan guzta al iza-
ta, eta cēnen jaquituria elduten dan ondarr egal kate-
tic besten, eta guzta embaguten dabnac leuntama-
gaz, aurri: ezaguturic betico inuen guzthic quizatasun
oarru galdunendi guzti negarzarri, Adanen pe-
catutic etorrico zana, eta embaguric quizaldiai estal-
dutaric ezcutapencan, amaitutza ezcutapen orindūo
ezcutatuz bategaz Jauingoicarru sene araguitua-
rru bitartez, galdu ez cedū ber ontasunarru lēlengo
eguitzeta, ber auno erruquituaru gachean, deabrua-
rru gaistaqueriaru astruiaz pecharu erana izan
zan quizona, eta lēlengo Adanegan jauico zana, bi-

Principio de la traducción de Uriarte al vizcaino de Marquina.

CRISTIÑAU DOCTRINIA
AITA GASPAS ASTETE
ERDERAZ ESCRIBIDUA
ETA GUERO
D. Gabriel Menendez de Luarca,
GAUZA ASCO ERANTZITA ATERA EBANA.
ORAIN EUSQUEHARA BIYOKTUTA URTEITENDAU:
ARGUITARA CERBAIST GUEYAGOTURIC.
LAUDIYOCO ABADE JAUNEN
encarguz eta costuz
DIAR DIRIAN BAIYIZCOACAZ

Eta orain irugarrenes imprimidu da
BILBON:
D. JUAN E. DELMAS-EN SILLUTEBUIJAN.
1877, GARREN URTIAN.
SALDUTEN DA BERE LIBREBIJAN CORREO NUMERO 24 CALLIAN.

Portada del catecismo de Astete en la traducción de Llodio.
Dice «irugarrenez», y en el interior «bostgarrenez».

E. Gurago izaitia gauzaguztiyacgaldu bera ofendidu baño. I. Celara gueiyago obliguetan gaituz mandamentu onec?
E. Bera bacarric adoretara gorputzeco ta arimaco erreberenciya guztiyagaz, beragan sinistu ta esperetan dogula fede biciyagaz. I. Noc eguiten dau pecatu onen contra?

E. Idolo edo Jangoico falsoac adoretan edo sinistuten dituzanac: fediarren contraco gauzaren bat sinistuten dabenac: edo fedeco misterio santuren baten dudetan dabenac: edo doctrinia biar dan leguez eztaquiyanac: Fedeco, esperanzaco ta caridadeco actoac, eguin biar dirianetan eguiten ezlituzanac; Jangoicoagan biar dan esperanzia galzaiten dabenac: edo Sacramenturen bat disposiciño charragaz artzaiten dabenac. I. Noc gueiyago?

E. Aztuen contuac, ta barri emonac sinistuten dituzanac: eta sorguinqueriya, edo beste onelaco didebagaco gauzaren batzuc eguiten dituzanac. I. Cein da bigarrena? E. Bere icen santuagaz juramentu alperricez eguitia. I. Noc eguiten dau juramentu alperric?

E. Juramentu eguiten dabenac eguiya bagaric, justiciya bagaric eta necesidade bagaric. I. Cer da juramentu eguiya bagaric eguitia?

E. Da juramentu eguitia guzurragaz, edo batec usto dabenaren contra.

I. Eta ce pecatu da juramentu eguiya bagaric edo dudiagaz eguitia?

E. Pecatu mortala, jauna, juramentua gauza chiquer baten ganian bada bere.

I. Eta iñori on eguitiarren, edo iñoc erregututa, eguin lei, guzurragaz juramentu? E. Ez da mundu guztiya gaiti bere. I. Cer da juramentu justiciya bagaric eguitia?

E. Da juramentu eguitia gauza gaisto edo charren bat eguingo dala; contu daigun, progimuarengachen bateguingo deutsalala. I. Eta ce pecatu da justiciya bagaric juramentu eguitia?

E. Pecatu mortala, gauza charra pisuzcoa bada: eta arina bada, pecatu beniala. I. Cer da juramentu neceside bagaric eguitia?

E. Da juramentu eguitia, eguin biar andibagaric, edo ecerezqueriya gaitic.

I. Eta ce pecatu da ori?

E. Pecatu beniala, faltau ez azquero juramentuaren eguiyac.

I. Eta gauza onen bat eguiteco juramentu, voto, edo promesa daucanac cumplidu biar dau?

E. Bai jauna, eta ez cumpletia, edo lar luzatulia da pecatu mortala, gauza pisuzcoaren ganian izan azquero.